

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Mariánské poutní místo Skoky u Žlutic

Michaela Malá

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Mariánské poutní místo Skoky u Žlutic

Michaela Malá

Vedoucí práce:

PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D., Th.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. ThLic. Drahomíru Suchánkovi, Ph.D., Th.D., vedoucímu závěrečné práce, za odborné vedení, cenné rady, připomínky a náměty ke zpracování zadaného tématu. Dále děkuji panu Jiřímu Schierlovi za přednášku o poutním místě Skoky u Žlutic a za prohlídku kostela Navštívení Panny Marie.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	MARIÁNSKÁ ÚCTA.....	4
	2.1 Marie, historická postava a Matka Boží, historický a teologický vhléd	4
	2.2 Mariánská úcta v průběhu let	7
	2.3 Projevy mariánské úcty	10
	2.3.1 Mariánské svátky	11
	2.3.2 Modlitby a pobožnosti	12
	2.3.3 Umělecká díla, zázračné obrazy	13
	2.3.4 Poutě a poutní místa	14
3	MARIÁNSKÁ ÚCTA V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	17
	3.1 Rekatolizace českých zemí po bitvě na Bílé Hoře	17
	3.2 Barokní mariánská úcta v českých zemích	20
	3.3 Poutě v českých zemích po Bílé Hoře.....	22
	3.4 Poutní místa mariánské úcty v západočeském regionu	25
	3.4.1 Kostel Narození Panny Marie ve Strašíně.....	27
	3.4.2 Kostel Narození Panny Marie v Klatovech	27
	3.4.3 Kaple Navštívení Panny Marie ve Vršičku u Rokycan	28
	3.4.4 Chlum Svaté Maří.....	28
	3.4.5 Maria Loreto	29
4	MARIÁNSKÉ POUTNÍ MÍSTO SKOKY U ŽLUTIC A KLÁŠTER TEPLÁ	31
	4.1 Klášter Teplá	31
	4.2 Poutní místo Skoky u Žlutic.....	34
	4.2.1 Topografie obce Skoky, poutní trasy a poutního místa	34
	4.2.2 Historie obce Skoky	35
	4.2.3 Historie poutního místa Skoky u Žlutic.....	37
	4.2.4 Současnost poutního místa Skoky u Žlutic.....	43
5	ZÁVĚR	46
6	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	48
7	RESUMÉ	54
8	PŘÍLOHY	55

1 ÚVOD

Bakalářská práce se věnuje mariánskému poutnímu místu Skoky u Žlutic, kostelu Navštívení Panny Marie ve Skokách, historii i současnému stavu obce Skoky. V práci je rovněž zahrnuto pojednání o klášteře premonstrátů v Teplé, který je s poutním místem ve Skokách po celou dobu poutní praxe spjat.

Ačkoliv je poutní kostel Panny Marie ve Skokách monumentální stavba, od roku 1958 chráněná kulturní památka, ještě v šedesátých letech opravovaná, dnes je místo opuštěné a chátrající. Vlastní obec Skoky zmizela z mapy a Žlutická přehrada odřízla přístupové cesty, takže místo po dlouhou dobu znali místní obyvatelé a pár pamětníků slavných poutí, resp. v horším případě zloději a vandalové. Slavné poutí, jedny z nejnavštěvovanějších v českých zemích, postihly tři velké vlny nepřízně osudu – josefínské reformy, druhá světová válka a násilné vysídlení německých obyvatel a socialistický přístup k náboženství a věřícím. Stavba přehrady pak dílo dokonala. Přesto si celé místo stále udržuje svůj genius loci. Snad se díky snaze a usilovné práci pamětníků, potomků vystěhovalců, věřících a dobrovolníků sláva panenky skákavé opět vrátí.

Cílem této bakalářské práce je předložit ucelený a bádání odpovídající pohled na vývoj a význam v lokálním rozměru důležitého poutního místa Skoky u Žlutic a v širším kontextu formování a rozvoji mariánské úcty spojené s tímto místem i západočeským regionem. Práce se rovněž věnuje vlivu kláštera tepelských premonstrátů na rozvoj lokální zbožnosti.

Práce je členěna do tří kapitol. V první je shrnut a vysvětlen pojem mariánské úcty, její původ, vývoj a projevy. Vzhledem k zaměření práce je pozornost věnována těm aspektům projevů mariánské úcty, které se k cíli práce přímo vztahují. Především svátek Navštívení Panny Marie, který je slavený každoročně 31. května, poutě, mariánské zázračné obrazy a pouti k nim. Druhá kapitola se zabývá mariánskou úctou projevovanou formou poutí v českých zemích a je zaměřena na poutní místa v západočeském regionu. Třetí kapitola je pak věnována konkrétnímu poutnímu místu, kostelu Navštívení Panny Marie ve Skokách, historii zaniklé obce Skoky, historii kapličky Panny Marie Pomocné se slavným dobrotivým obrazem, z nějž v období baroka vznikl slavný kostel a místo pořádání mnohatisícových poutí.

Samostatná podkapitola je věnovaná vlastní stavbě kostela a jejímu současnému smutnému stavu. Rovněž je zařazena podkapitola o klášteře v Teplé, který je se skokovskými poutěmi dějinně spjat, již při vzniku kaple a později při rozvoji poutí. I v současnosti je spolupráce skokovských s tepelským klášteřem výrazná a obohacující. Poslední podkapitola se pak věnuje současnosti a snad i budoucnosti úžasného magického místa, obnově poutní tradice a budovy kostela, především díky občanským sdružením.

Při psaní bakalářské práce byla použita metoda komparace poznatků z dostupných zdrojů, jejich analýza a interpretace. Při vyhledávání zdrojů k napsání této práce se vycházelo především z doporučené literatury a dvou pramenů. Odborná literatura byla využita ze Studijní a vědecké knihovny v Plzni, z Krajské knihovny v Karlových Varech, z Národní knihovny České republiky a ze Státního okresního archivu Karlovy Vary. Pro první kapitolu byly využity prameny *Bible: Písmo svatého Starého a Nového zákona*¹ a *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I.*² od Petra Pokorného a Jana Amose Duse. Z odborné literatury musím poukázat především na knihu Jiřího Mikulce - *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*,³ jelikož je pro barokní mariánskou úctu klíčová, dále na knihu Markéty Holubové a Markéty Suchomelové – *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*.⁴ Druhá kapitola vycházela opět převážně z literatury Jiřího Mikulce - *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích a 31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*,⁵ dále z knihy Jaroslava Kadlece - *Přehled církevních dějin II*⁶ a z publikace Bohumila Zlámala - *Příručka českých církevních dějin V.*⁷ Třetí kapitola vycházela z knihy Petry Koptavé a Zdeňky

¹ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*. 8. vyd., (1. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2001.

² POKORNÝ, Petr a Jan Amos DUS. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I.* Praha: Vyšehrad, 2001.

³ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha: Grada, 2013. ISBN

⁴ HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky ve spolupráci se Státním oblastním archivem v Praze, 2014.

⁵ MIKULEC, Jiří. *31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Praha: Havran, 2005.

⁶ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin II*. Praha: Zvon, 1991.

⁷ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. V., Doba barokní katolicity (1650-1750). Doba osvícenská (1750-1848)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008.

Pitrunové – *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*,⁸ z literatury Milana Hlinomaze - *Kláster premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*.⁹ K samotnému poutnímu místu ve Skokách bylo čerpáno především z cizojazyčných zdrojů, kdy byla použita publikace Gertruda Trägera - *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*¹⁰ a Benedikta Brandla - *Zur Geschichte der Wallfahrtskirche und Pfarrei Maria Stock bei Luditz*.¹¹ Informace o současnosti místa jsem získala z www.skoky.eu, webových stránek přátel a podporovatelů obnovy Skoků. Významnou roli při získávání informací a podkladů pro tuto práci sehrály i rozhovory s Jiřím Schierlem, předsedou spolku Pod stěchou, z. s.

⁸ KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*. Brno: CPress, 2013.

⁹ HLINOMAZ, Milan. *Kláster premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003.

¹⁰ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*. Eichstätt: Brönnner und Daentler, 1993.

¹¹ BRANDL, Benedikt. *Zur Geschichte der Wallfahrtskirche und Pfarrei Maria Stock bei Luditz*. Marienbad: Egerland, 1925.

2 MARIÁNSKÁ ÚCTA

Mariánská úcta, někdy označována jako mariánský kult, je vztahována k Panně Marii a k jejímu uctívání. Vztah úcty vzniká povšimnutím si něčeho, čím někdo jiný vyniká.¹² Personální úcta tedy předpokládá určitou osobu, kterou poznáme a shledáme ji v něčem vynikající, a zároveň aktivní přístup, který umožní si takové vlastnosti povšimnout. Je to vztah osobní, založený na poznání a ocenění určité osoby.

Úctu ke svatým může člověk vyjadřovat mnoha způsoby, snahou poznat uctívaného, oslavit jej v myšlenkách i v činech, pokorně se jej snažit napodobovat, oslavovat jej a zprostředkovat kontakt s ním jiným. Ve vztahu ke svatým můžeme za projev úcty považovat zřizování sakrálních staveb, poutě, slavnosti, písně či modlitby.

Pokud se v této práci bude hovořit o úctě mariánské, je nutné sledovat základní zdroj informací o ní, tedy Bibli. Zde je Marie zmíněna v Novém zákoně, především v evangeliích, kde se zmínky o ní týkají především Ježíšova zrození.

2.1 Marie, historická postava a Matka Boží, historický a teologický vhled

Panna Marie, matka Ježíše, byla podle křesťanské tradice po rodičích Jáchymovi a Anně z izraelského kmene Levi, po zasnoubení se svatým Josefem pak přešla do judského kmene rodu krále Davida. Rok jejího narození odvozujeme podle Bible přibližně do roku 21 nebo 25 před Kristem, tedy 740 nebo 736 po založení Říma, místem narození byl podle křesťanské tradice Jeruzalém. Po zasnoubení s Josefem dostává přízvisko z Nazaretu, jak bylo v době a místě obvyklé. V době smrti Ježíše na kříži bylo Marii v rozmezí 44 až 55 let, poté až do nanebevstoupení přebývala u apoštola Jana.¹³

Tyto informace jsou velmi kusé a nepřesné, což je vzhledem k významu Panny Marie zvláštní. Lze to vysvětlit především nánosem let, pak také patriarchální společností, ve které se děj Nového zákona odehrál a snahou potlačit význam žen

¹² SOKOL, Jan. *Člověk jako osoba: filosofická antropologie*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 224.

¹³ NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008, s. 5.

v novozákonních dějinách. Pokud jako zdroj informací zvolíme Nový zákon, je přímých informací ještě méně.

V Markově evangeliu se o Marii přímo nedozvídáme nic, není zde popsáno narození Ježíše. Mariina role matky je zmíněna pouze okrajově, když přichází Ježíše navštívit s jeho příbuznými.¹⁴

V Matoušově evangeliu je Panna Marie představována především jako matka, ale zaujímá zde spíše pasivní roli, jelikož nepromlouvá. Aktivní je svatý Josef. Matouš ve svém evangeliu uvádí rodokmen po otci Josefovi až ke králi Davidovi. Pasáž je zakončena větou: „*Jákob pak měl syna Josefa, muže Marie, z níž se narodil Ježíš, řečený Kristus.*“¹⁵ Matouš po té dále pokračuje: „... *Maria byla zasnoubena Josefovi, ale dříve než se sešli, shledalo se, že počala z Ducha svatého.*“¹⁶ Po tomto zjištění ji Josef chtěl propustit, ovšem aby zachoval její čest, chtěl tak učinit potají. Nato se mu zjevil anděl Páně a řekl mu, že dítě bylo počato Duchem svatým, aby Marii tedy přijal a dítěti dal jméno Ježíš, „*neboť on vysvobodí svůj lid z jeho hříchů.*“¹⁷ I dále ve svém evangeliu se Matouš o Marii zmiňuje, ale pouze okrajově – byla přítomna v Betlémě při klanění mudrců,¹⁸ poté na radu anděla odešla s celou rodinou do Egypta¹⁹ a po smrti Heroda se opět s celou rodinou navrátila do Palestiny.²⁰ Ve všech těchto případech není ani vysloveno její jméno, je titulována pouze jako matka dítěte. Rozhodně tedy nelze říci, že by jí Matouš prokazoval nějakou zvláštní úctu. Naopak, v Matoušovi je uvedeno, že když za Ježíšem jeho matka a příbuzní přišli při kázání zástupům, nešel k nim, ale odpověděl tomu, kdo mu oznámil, že je jeho matka zde a chce s ním mluvit: „*Kdo je má matka a kdo jsou moji bratři? Ukázal na své učedníky a řekl: Hle, moje matka a moji bratři. Neboť kdo činí vůli mého Otce v nebesích, to je můj bratr, má sestra i matka.*“²¹ Ohledně Ježíšovy smrti Matouš přítomnost jeho matky Marie neuvádí, v jeho výčtu přítomných není jmenována.

¹⁴ Mk 3;31-35.

¹⁵ Mt 1; 16.

¹⁶ Mt 1;18.

¹⁷ Mt 1;21.

¹⁸ Mt 2; 11.

¹⁹ Mt 2; 13-14.

²⁰ Mt 2; 20.

²¹ Mt 12; 46-50.

Poněkud větší prostor je Marii věnován v evangeliu svatého Lukáše. Podle nejstarších svědectví pocházel Lukáš ze Sýrie a byl lékařem. V jeho evangeliu se projevuje zájem o chudé lidi, má silný sociální aspekt a také věnuje oproti jiným evangeliím zařazeným do Nového zákona pozornost ženám, především Panně Marii. Proto je také Lukáš někdy označován za mariologa Nového zákona, tedy první mariologa vůbec.²² Lukáš ve svém evangeliu o Marii hovoří ve spojitosti se zvěstováním a návštěvou u Alžběty (viz níže v této práci modlitba Ave Maria), s narozením a dětstvím Ježíšovým (představení a nalezení v chrámu), je zde opět uvedena scéna setkání s Ježíšem při kázání.²³

I v Janovu evangeliu se s Marií můžeme setkat v omezené míře, při svatbě v Káni Galilejské, kde Jan zaznamenal přímo její slova, když nejen soucítí se svatebčany, ale zároveň svými slovy ke služebníkům: „*Udělejte všechno, co vám řekne.*“²⁴ Touto větou Marie vyjadřuje důvěru v Ježíšovy schopnosti. Druhá zmínka o Marii u Jana je pod křížem, kdy Jan uvádí, že Marie byla ukřižování přítomna a Ježíš ji se slovy: „*Hle, tvá matka*“ a „*hle, tvůj syn.*“, doporučil apoštolu Janovi, u kterého pak podle mimobiblických pramenů dožila.²⁵

Pokud je v Bibli o Marii pouze tak málo zmínek, odkud tedy pramení mariánská úcta? Je to především teologickým výkladem těchto kusých informací. Pokud evangelisté shodně uvádějí scénu setkání Ježíše s rodinou, je potřeba ji chápat jako výraz nejhlubší pokory, kterou matka vzdává práci a životnímu postoji svého syna. Tato pokora a oddanost by měla být organickou součástí křesťanského myšlení, učit všechny věřící Boha chválit a rozjímat o něm a jeho skutcích v pokoře. Také z toho vyplývá, že Marie byla členkou křesťanské obce, uznávala a zřejmě i šířila Ježíšovy myšlenky a důvěřivě očekávala dary Boží. Především její věta: „*Udělejte všechno, co vám řekne.*“, vyznívá jako rada všem věřícím pro celý život. I Janovo líčení pod křížem, kdy Marie přihlíží násilné a ponižující smrti svého syna, není jen líčením smutku a bolesti matky, ale „*Slova, která pronáší Ježíš z kříže, znamenají, že*

²² Lk 1; 15-38.

²³ Lk 2; 21-52.

²⁴ J 2; 5.

²⁵ J 19; 26-27.

mateřství té, která ho zrodila, bude mít „nové“ pokračování v církvi a skrze církev, jež je symbolizována a zastoupena v Janovi.“²⁶

Kdo tedy je Panna Marie, které je prokazována mariánská úcta? Je to především Matka Boží, o tom rozhodl koncil v Efezu roku 431.²⁷ Důležitý je její souhlas s Božím plánem, kdy podle Lukáše Marie odpovídá zvěstujícímu andělovi: „*Hle, jsem služebnice Páně; staň se mi podle tvého slova.*“²⁸ Ačkoliv se nad zvěstováním pozastavila, jak by se tak mohlo stát, stačila jí odpověď anděla, že pro Boha není nic nemožné. Tím se Marie stává pro křesťany vzorem pokory, která přijímá Boží plán bez podmínek. Tím se však stává i vzorem pro celou církev jako instituci, protože i ta by měla přijímat Boží záměry.²⁹

Pro svou čistotu, mateřství, pokoru a víru je tedy Marie pro každého věřícího hodna úcty. Z těchto zdrojů mariánská úcta vychází. Mariánská úcta se v období baroka prolíná celým životem věřícího, ten si k ní dokáže vytvořit velmi blízký, osobní vztah.³⁰

2.2 Mariánská úcta v průběhu let

Mariánská úcta má různé podoby a role v průběhu času a také v různých částech křesťanství. V současné podobě navazuje na kult starověkých bohyní, ačkoliv její intenzita se v průběhu dějin často měnila v návaznosti na potřeby společnosti a církve.³¹

V církvi je Marie uctívána od samého počátku, kdy bylo křesťanství úzce svázáno s judaismem, tudíž bylo zaměřeno především na mužského boha – spasitele, a v podstatě chyběl ženský prvek. Proto je rozvoj mariánského kultu vzkříšením

²⁶ JAN PAVEL II. *Redemptoris Mater: encyklika Jana Pavla II. O blahoslavené Panně Marii v životě putující církve z 25. března 1987.* Praha: Zvon, 1995 [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z: <http://www.kebrle.cz/katdocs/RedemptorisMater.htm>

²⁷ NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*, s. 10.

²⁸ Lk 1; 38.

²⁹ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích.* Praha: Grada, 2013, s. 55.

³⁰ Tamtéž, s. 55.

³¹ DOLEŽALOVÁ, Iva. Vznik kultu Marie v kontextu pozdního starověku. *Religio: revue pro religionistiku.* Praha: Digitální knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (1996), roč. 4, č. 2 [online]. [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: [https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124764/2_Religio_4-1996-2_6.pdf?sequence=](https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124764/2_Religio_4-1996-2_6.pdf?sequence=,), s. 156.

ženského rozměru víry v monoteismu.³² Křesťanství přichází v době velkého společenského nepokoje a kvasu jako jedna z alternativ náboženského myšlení. Pozdní helénská doba, do níž se příchod křesťanství řadí, se vyznačuje celou řadou oficiálních náboženství, jež spolu žila někdy ve smíru, jindy byly především některé sektářské názory pronásledovány. Ve většině tehdejších náboženství hrála silnou roli žena, především jako Velká Matka (Isis, Démétér, Týché, Atargatis, Kybelé a další). I v judaismu je mnoho silných a významných žen, žádná ale samozřejmě nemůže dosáhnout zbožštění. Tuto chybějící část, kterou celá řada nežidovských konvertitů ke křesťanství výrazně pociťovala v průběhu především 2. století našeho letopočtu, kdy se křesťanství profiluje a sebeidentifikuje, aby se odlišilo od ostatních pozdně helénistických náboženských struktur, zaujala v první řadě Panna Marie.³³ V souladu s křesťanskou věroukou si lze uvědomit, že Marie není zjevitelka, ale: „... *skrze ni je cosi zjevováno.*“³⁴

Důležitým zdrojem je zde apokryfní Protoevangelium Jakubovo pravděpodobně z druhého století, jehož prvních deset kapitol je věnováno Mariinu narození, dětství a zrození Ježíše. V tomto spisu se hovoří o prarodičích Ježíše Krista svaté Anně a svatému Jáchymovi a obsáhle je popisována především její cudnost a čistota, včetně důkazu neposkvrněného početí, kdy postupně oba snoubenci, podezíraní z předmanželského sexu (těhotenství Mariino bylo již nepochybné) vypijí na příkaz kněze vodu zkoušky Páně a následně putují o samotě na horu. Důkazem jejich zapřísahání, že nezhřešili, je, že se z hory vrátili bez úhony. Po porodu je opět ověřeno Mariino panenství porodní bábou a náhodně kolem jdoucí Salómé, tentokrát již obvyklejším způsobem.³⁵

Z tohoto textu a z výkladů evangelií pocházejí hlavní témata mariánské legendy, která je základem mariánské úcty. Marii představují jako cudnou pannu

³² DOLEŽALOVÁ, Iva. Vznik kultu Marie v kontextu pozdního starověku. *Religio: revue pro religionistiku*. Praha: Digitální knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (1996), roč. 4, č. 2 [online]. [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124764/2_Religio_4-1996-2_6.pdf?sequence=, s. 149.

³³ Tamtéž, s. 150-152.

³⁴ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria - mateřská tvář Boha*. Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, s. 27.

³⁵ POKORNÝ, Petr a Jan Amos DUS. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 267.

zaslíbenou Pánu, panenskou matku Spasitele, která se s důvěrou podřizuje Božímu záměru. Cílem Jakubova textu je nepochybně věnovat pozornost Marii, která je v Novém zákoně opomíjena, aby v křesťanství zaujala podobné místo jako velké matky – bohyně v antickém světě. Roku 431 pak Mariino Boží mateřství potvrzuje koncil v Efezu. Tím je oficiálně potvrzena víra v neposkvrněné početí, čistotu a v naplnění Boží milosti.³⁶

V celých křesťanských dějinách je mariánská úcta vždy přítomna, přetrvala období velkého schizmatu v roce 1054, reformaci a vznik protestantských církví, osvícenství a období racionalismu, průmyslové i vědecké revoluce.³⁷ Vždy však existovala úzká hranice v mariologii, jejímž východiskem je postava Marie z Nazareta a její životní osudy podle Nového zákona, mezi nekritickým zbožštěním Matky Boží a naopak mezi zatracováním Marie jako modloslužebnictvím, které oslabuje víru v Trojjedinného Boha.³⁸

Mariánská úcta navazovala na úctu k silným ženám v judaistické ikonografii, v prvotním křesťanství a ve středověku byla často připodobňována k Bat-šeba, které porodila Šalamouna, k Juditě nebo k Abigajil.³⁹

Ve středověku se Panně Marii dostává mnoho přívlastků, významný mariolog German z Cařihradu v roce 733 uvádí: „*nezbořitelná bašta, nepřemožitelná zeď, pokladnice radosti, bezvadná zahrada blaha, ochranný hrad, mocný val, silná útočištná věž, bezpečný přístav atd.*“⁴⁰ Svatý Jan z Damašku přidává: „*Archa Páně, královna, Paní, Vládkyně.*“⁴¹

Význam mariánského kultu vzrostl v období baroka. K tomu došlo především ve vztahu k boji katolíků a protestantů. Marie je postava, se kterou se může velké množství věřících katolíků identifikovat, obdivovat ji a mít k ní blízký vztah analogický vztahu matka – dítě, právě proto, že nebyla božského původu, byla člověkem, který trpěl smrtí blízkých, a přesto ve své víře nezakolísal. I její ženská

³⁶ NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*, s. 10.

³⁷ DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2014, s. 9.

³⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria - mateřská tvář Boha*, s. 24.

³⁹ ROYT, Jan. *Zahrada mariánská: mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*. Sušice: Muzeum Šumavy, 2000, s. 8.

⁴⁰ Tamtéž, s. 9.

⁴¹ Tamtéž, s. 9.

podstata byla pro řadu věřících přitažlivá. V patriarchální katolické společnosti, kde ženy zaujímaly vedlejší roli ve společnosti světské i církevní, mohla být pro ženy vzorem, ochránkyní, rádkyní. Byla též přímluvkyní u svého syna, což vedlo k jejímu vzývání i u mužských věřících.⁴² Mariin osud trpící matky ji v očích věřících nesmírně polidšťuje. Ovšem praktický dopad na postavení žen byl nulový: „*Bez ohledu na fakt, že se mariologie stala více méně integrální součástí teologie, přinejmenším od efeského koncilu, je zřejmé značné úsilí o její začlenění do patriarchálních struktur sankcionovaných křesťanstvím. Přestože v některých historických obdobích zaznamenal mariánský kult značný rozkvět, neměla tato skutečnost žádné reálné důsledky pro náboženský ani sociální statut žen v křesťanské kultuře.*“⁴³

Přesto je Marie často vnímána jako ženský prvek vtěleného Slova, protože Nejvyšší není muž nebo žena, spíše muž a žena jsou dvojí specifické, doplňující se vydání Božího obrazu.⁴⁴

2.3 Projevy mariánské úcty

S mariánskou úctou a vědomými či nevědomými odkazy na tuto postavu se setkáváme dnes a denně. Její památka a úcta k ní jsou přítomny v církevních stavbách, toponymech či historických artefaktech. Mariánské motivy se objevují v různých podobách od klasiky až po pop-kulturu.⁴⁵

Základem mariánské úcty je mariologie, kterou lze označit v širším slova smyslu jako soubor veškerého poznání o Panně Marii, a to z hlediska různých disciplín. Pokud hovoříme o autentické mariologii, jedná se o teologickou mariologii, která se zabývá věroukou o Panně Marii, duchovní dimenzí poznání či články víry

⁴² MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 56-57.

⁴³ DOLEŽALOVÁ, Iva. Vznik kultu Marie v kontextu pozdního starověku. *Religio: revue pro religionistiku*. Praha: Digitální knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (1996), roč. 4, č. 2 [online]. [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124764/2_Religio_4-1996-2_6.pdf?sequence=, s. 156.

⁴⁴ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria - mateřská tvář Boha*, s. 24.

⁴⁵ DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*, s. 9.

o Panně Marii (dogma).⁴⁶ Základním projevem mariánské úcty je tedy studium mariologie a rozjímání o její postavě. Další projevy mariánské úcty jsou velmi pestré a rozmanité. Pro účely této práce budou zmíněny ty nejčastější, především pak poutní místa.

2.3.1 Mariánské svátky

Katolická církev projevovala svoji úctu k Panně Marii mariánskými svátky, které procházely celým rokem, podle jejich obsahu a významu jsou rozděleny na slavnosti, svátky a památky.⁴⁷

1. ledna	svátek Matky Boží, Panny Marie, slavený již od 4. století
2. února	slavnost uvedení Páně do chrámu
11. února	památka Panny Marie Lurdské
25. března	slavnost Zvěstování Panny Marie
8. května	památka Panny Marie, prostřednice všech milostí
Pohyblivý svátek	svátek Neposkvrněného srdce Panny Marie
31. května	svátek Navštívení Panny Marie
16. července	památka Panny Marie Karmelské
5. srpna	památka posvěcení baziliky Panny Marie Větší
15. srpna	slavnost Nanebevzetí Panny Marie
22. srpna	památka Panny Marie Královny
8. září	svátek Narození Panny Marie
15. září	památka Panny Marie Bolestné

⁴⁶ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2000, s. 11.

⁴⁷ GRÜN, Anselm a Petra REITZOVÁ. *Mariánské svátky: ukazatele cesty k životu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 84.

7. října	památka Panny Marie Růžencové
21. listopadu	svátek Zasvěcení Panny Marie v Jeruzalémě
8. prosince	slavnost Neposkvrněného početí Panny Marie ⁴⁸

Vzhledem k zaměření práce bude podrobněji pojednán svátek Navštívení Panny Marie slavený každoročně 31. května. Slaví se jako připomenutí návštěvy těhotné Marie u rovněž těhotné Alžběty, která čekala Jana Křtitele, kam přišla po zvěstování Páně na radu anděla. Zároveň je připomínáno posvěcení Jana křtitele v lůně matky. Jedná se tedy o připomenutí zázraku neposkvrněného početí Marie a požehnaného početí neplodné Alžběty. Slavnost praktikovali především františkáni, v roce 1263 byla zavedena pro celý tento řád. V roce 1389 schválil svátek papež Urban VI. pro celou církev. U příležitosti tohoto svátku byla také předčítána modlitba Zdravas Maria.⁴⁹

2.3.2 Modlitby a pobožnosti

K Panně Marii se věřící často obracejí modlitbou, protože z její mateřské role vyplývá, že stojí blízko svému synovi Spasiteli, který jistě na její přimluvu dá. Rovněž velebení jejích vlastností – pokory, hluboké víry a statečného utrpení jsou častým námětem modliteb, hymnů, litaní i dalších textů. V těchto vroucích textech je Marie přimlůvkyní, pomocnicí, ochránkyní a prostřednicí.

Zdravas Maria, latinsky nazývaná Ave Maria, je po Otčenáši nejčastější katolickou modlitbou, je součástí rozjímavé modlitby růžence i modlitby Anděl Páně.⁵⁰

*„Zdravas Maria, milostiplná,
Pán s tebou,
požehnaná tys mezi ženami
a požehnaný plod života tvého, Ježíš.
Svatá Maria, Matko Boží,*

⁴⁸ GRÜN, Anselm a Petra REITZOVÁ. *Mariánské svátky: ukazatele cesty k životu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 84.

⁴⁹ ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 202.

⁵⁰ NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*, s. 26.

*pros za nás hříšné,
nyní i v hodinu smrti naší. Amen.* ⁵¹

*„Ave Maria je modlitba, kterou je Maria oslovována a již si ji připomínáme. Je spředená z andělova pozdravu a z uvítání Alžbětina a dnešní prosebnou podobu získala v duchu Písma svatého během dlouhého historického vývoje církve.“*⁵²
Dalšími texty vyjadřujícími mariánskou úctu jsou litanie, četné mariánské hymny a lidové zpěvy.⁵³

2.3.3 Umělecká díla, zázračné obrazy

Denně se setkáváme s výrazy mariánské úcty v uměleckých dílech. Zasahuje do všech uměleckých forem, zahrnuje hudební skladby, písně a kantáty, básně i prózu a drama, je obsažena v architektuře a urbanistice a velmi výrazně se projevuje ve výtvarném umění v podobě nesčetných obrazů a soch.⁵⁴

Vzhledem k cíli této práce jsou jako specifické umělecké dílo zařazeny zázračné obrazy. K zázračným obrazům (případně sochám) se poutá svědectví o zázraku vykonaném svatým. Tento zázrak může být nezávislý na lidském přání (prosbě) nebo vyprošený na Panně Marii přímo věřícím. K takovému obrazu pak přicházejí další věřící a snaží se svou pokorou a prosbami vyprosit si přímluvu nebo pomoc na zobrazené Panně Marii. Tyto pouti jsou zprvu spontánní, předávají se od úst k ústům, nejsou organizované. Pokud se spontánní pouti jednotlivců opakují a podle jejich svědectví se zázračná přímluva či pomoc opakuje, může být takový obraz liturgicky adorován, tedy oficiálně uznán za zázračný a konají se k němu oficiální pouti. Po třech letech poutní praxe může být obraz prohlášen za milostný, k tomuto se schází církevní komise a zkoumá svědectví o zázracích. Podle závěrů komise pak Svatý stolec může obraz prohlásit za milostný. Pro milostný obraz může

⁵¹ ROYT, Jan. *Zahrada mariánská: mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*, s. 46.

⁵² HECK, Erich Johannes. *Ave Maria: vznik a vývoj nejznámější mariánské modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s.7.

⁵³ NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*, s. 29.

⁵⁴ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*, s. 15.

být vytvořen nový oltář, kaple nebo založen a vysvěcen nový kostel. Milostný obraz je pak středobodem poutního místa.⁵⁵

2.3.4 Poutě a poutní místa

S ohledem na zaměření práce, je věnována pozornost také poutím a poutním místům. Význam slova pout' označuje kromě obecného smyslu putování či cesty jakožto životní pouti nebo osudu člověka také velmi starý náboženský akt. Již ve Starém zákoně je fenomén putování spojen se zkouškami a duchovní očistou. Pout' v tomto smyslu slova představuje vyhledávání a po té navštěvování posvátných míst, která navštěvují jednotlivci, ale i celé skupiny, což může ještě prohloubit náboženský prožitek. Tato místa většinou leží mimo bydliště věřících, je tedy nutné fyzické putování, které umožní vytržení z běžného rytmu pracovního života, vede k rozjímání a naplňuje člověka náboženským zápallem. Cesta na poutní místo může být různě dlouhá, vykonává se nejčastěji pěšky, jako výraz úcty.⁵⁶

Samotné putování má v duchovním životě dodnes charakter očištění, odvržení majetku, domova, známých činností a cestu (hmotnou i duchovní) za náboženským prožitkem. Pout' v tomto významu rozhodně není výlet nebo procházka, ale prostá fyzická činnost (chůze), která umožňuje mysli zklidnění a soustředění na věci duchovní. Vykonání pouti mělo různý cíl – nejen duchovní prožitek a obohacení duchovního života, ale často pokání a prosba o odpuštění hříchů a vykoupení, prosba o milost a službu, prosba o posvěcení.⁵⁷

Původní pout' pro křesťany byla cesta do Jeruzaléma, k Božímu hrobu. Cesta do Svaté země byla vrcholem uctívání pro celou řadu křesťanů od počátků církve dodnes. Brzy se k Jeruzalému přidala i další místa spojená s životem apoštolů, mučedníků, světců, s jejich dílem nebo s jejich smrtí. Druhým místem po Jeruzalému se stal Řím a úcta vzdaná především Svatému Petru a papežskému stolci. Třetím cílem křesťanských poutí co do významu je hrob Svatého Jakuba v Santiagu de

⁵⁵ ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*, s. 23.

⁵⁶ KAFKA, Luboš. *Dárek z poutí – poutní a pout'ové umění*. Praha: Lika klub, 2009, s. 13.

⁵⁷ MIHOLA, Jiří. Na cestě do nebeského Jeruzaléma. In: MIHOLA, Jiří, ed. *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve střeoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010, s. 8.

Compostella ve Španělsku.⁵⁸ Ve středověku se počet poutních míst rozšířil. Řada z nich byla spojena s dalšími světci včetně Panny Marie, s patrony měst nebo zemí, s ostatky a relikviemi a se zjeveními a zázraky.

Poutníci měli specifický šat a vybavení, poutnický plášť a odznak s cílem pouti byly nezbytné, dále hůl a lahev na vodu a poutnická mošna. Na znamení úcty a pokání vykonávali lidé část pouti bosí. Poutníci také požívali zvláštní ochrany, především před vrchností, ale i pro lupiče bylo okradení poutníka zapovězeným, dvakrát špatným skutkem.⁵⁹

Poutě byly v dřívějších dobách považovány za výjimečné a byly vnímány jako něco, co inklinuje k vybočení ze stereotypu, ať už z myšlenkového či fyzického hlediska. Rozvoj poutí se v českých zemích nejsilněji projevoval v době baroka, byl součástí barokní zbožnosti. V této době se objevují poutní cíle vedoucí k uctívání poutních míst Panny Marie.⁶⁰

Zvláštní postavení v životě člověka již od pradávna zaujímá putování a cesta. Některá poutní místa jsou navštěvována již po staletí, jiná zanikla, ale dodnes se účastí na pouti člověk stává součástí něčeho zvláštního a mimořádného, i když se svět opticky zmenšil a cestu kolem světa je možné zvládnout pomocí nejnovějších technologií během několika minut, i tak můžeme říci, že poutníka vnímáme jako osobitý typ člověka. Na cestu se vydávají lidé z různých důvodů, a to „*obchodních, pracovních, rodinných, turistických či objevitelských, ale pouze cestování z důvodů hledání nedefinovatelného čehosi, v pojetí transcendentálního zážitku, se dají přirovnat k tomu, co pocitově vnímáme ve slově pouť.*“⁶¹

Křesťanské poutě mají kořeny v židovské tradici. Pokud ve starém Izraeli jakýkoliv žid mužského pohlaví dovršil třinácti let, musel konat pouť do Jeruzaléma, do Chrámu, jakožto hlavní svatyně starověkých židů. Již první křesťané se nechali ovlivnit touto židovskou tradicí, ale změna nastala až ve 4. století po legalizaci

⁵⁸ MIHOLA, Jiří. Na cestě do nebeského Jeruzaléma. In: MIHOLA, Jiří, ed. *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*, s. 7.

⁵⁹ Tamtéž, s. 7.

⁶⁰ HOLUBOVÁ, Markéta. Mariánská zjevení 19. století v kramářské produkci. In: HOLUBOVÁ, Markéta a kol. *Obrazy ženy v kramářské produkci*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008, s. 141.

⁶¹ DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*, s. 9-10.

křesťanství. Začaly vznikat první kostely, které se většinou vyskytovaly na místech spojených se životem a smrtí Ježíše Krista nebo jeho učedníků (apoštolů).⁶²

Chrám Božího hrobu v Jeruzalémě nechal postavit císař Konstantin Veliký a jeho matka sv. Helena, jakožto později považovanou ústřední křesťanskou svatyni. Později se také nad místem domnělého hrobu Panny Marie, vyskytuje svatyně v Olivetské zahradě.⁶³

⁶² DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*, s. 10.

⁶³ Tamtéž, s. 10.

3 MARIÁNSKÁ ÚCTA V ČESKÝCH ZEMÍCH

3.1 Rekatolizace českých zemí po bitvě na Bílé Hoře

Po porážce českých stavů a českého povstání na Bílé Hoře v roce 1620 dochází prakticky okamžitě k rekatolizaci a „zkrocení“ odbojných Čechů. Tím je na dlouhé roky ukončena náboženská rozmanitost v českých zemích, která po dvě staletí napomáhala k rozvoji života v Čechách a na Moravě, přinášela nové myšlenky a zajišťovala jistou svobodu vyznání.⁶⁴ Nastalo období, které se v české historii a literatuře často nazývá dobou temna. Je však potřeba si připomenout, že počátek novověku je v celé Evropě provázen náboženskými rozepřemi. Pro české země je počátkem rekatolizace smrt Ludvíka Jagelonského, po níž se v zemi rozvrácené husitskými boji a celkovým náboženským pnutím, objevuje tendence ke sjednocení a očištění náboženského života, buď pod jedním, nebo druhým náboženským proudem.⁶⁵

Po Bílé Hoře se u vítězů dostaly do rozporu dva názory na postup při rekatolizaci země, které zastupovalo křídlo náboženské a křídlo politické. Náboženské křídlo vítězné strany v čele s jezuitou pod záštitou papežského nuncia prosazovalo rychlou a ráznou rekatolizaci, politické křídlo vyzývalo postup pomalý a uvážlivý, především v obavě ze vzpoury obyvatel a zásahu luteránského saského kurfiřta, který byl doposud jejich spojencem.⁶⁶ Postoj panovníka Ferdinanda II. Štýrského byl vyjádřen přestřížením Majestátu Rudolfa II., zákona vydaného roku 1609, který zaručoval, že v českých zemích nebude nikdo nucen ke katolickému vyznání.⁶⁷

Za první datovaný návrh řešení náboženské problematiky, určený císaři, bývá považován koncept pražského arcibiskupa Jana Lohelia z 1. prosince 1620, v němž navrhl odebrání patronátních práv měšťanům, nekatolickým vrchnostem a požadoval jejich převedení na svůj úřad. Pouze on by mohl, za tohoto předpokladu, dosazovat

⁶⁴ MIKULEC, Jiří. *31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Praha: Havran, 2005, s. 27.

⁶⁵ WEIS, Martin. Role mariánského kultu při rekatolizaci českých zemí. *Teologické texty* 15 (2004), č. 5 [online]. [cit. 2018-03-23] Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-5/Role-marianskeho-kultu-pri-rekatolizaci-ceskych-zemi.html>

⁶⁶ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin II*. Praha: Zvon, 1991, s. 73.

⁶⁷ Tamtéž, s. 60.

kněze na fary v nekatolických panstvích a na městské fary. Lohelius také požadoval dosazení katolických kněží na královská panství. V případě uskutečnění by Loheliovy návrhy vedly k velkému omezení nekatolického duchovenstva, jež by se oddělilo od věřících.⁶⁸

V březnu 1621 byli ze země vypovězeni českobratrští a kalvínští duchovní, v prosinci 1621 papež zrušil výsadu kalicha pro české země, z veřejného života bylo odstraněno vše, coby kalich a reformaci mohlo připomínat. Husův svátek 6. července byl zrušen.⁶⁹ Kalvínští duchovní měli přímý vztah ke kalvínskému protikráli Fridrichu Falckému. Mezi kalvínské predikanty se řadili i čeští duchovní Jednoty bratrské, a proto byli také postihnuti vypovědacím dekretem císaře. V únoru roku 1621 byli kališníční kněží požádáni o sjednocení s katolíky, ale učinilo jich tak jen šest. V prosinci roku 1621 byli z Prahy vypovězeni čeští luterští kazatelé, kteří byli obviněni ze spoluúčasti na povstání. Na podzim roku 1622 byli z Prahy vykázáni také němečtí luterští kazatelé, doposud chráněni bývalým císařským spojencem, saským kurfiřtem Janem Jiřím.⁷⁰ Dalšími vypovězenými roku 1622 byli moravští novokřtěnci, kteří roku 1619 vítali Fridricha Falckého. Moravských novokřtěnců čítalo asi 20 tisíc a jedna polovina z nich se obrátila na katolickou víru.⁷¹ V září 1623 byli ze země vypovězeni všichni nekatoličtí duchovní, brzy poté i kantoři.⁷²

Nebylo však postiženo jen duchovenstvo, v roce 1622 byla pražská univerzita, přední nekatolická instituce v zemi, zbavena privilegií a předána jezuitům. Těm také připadlo právo řídit školství v celé zemi a dohlížet na census knih.⁷³

V roce 1624 vydal císař výnos, podle něhož byli za měšťany přijímáni pouze katolíci, nekatoličtí měšťané byli vyloučeni. Nekatolická šlechta měla zákaz užívat zemské desky, což ji zcela ochromovalo v možnosti nakládat se svým majetkem. Od

⁶⁸ MIKULEC, Jiří. *31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*, s. 32-33.

⁶⁹ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin II*, s. 74.

⁷⁰ ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. V., Doba barokní katolicity (1650-1750). Doba osvícenská (1750-1848)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008, s. 375.

⁷¹ Tamtéž, s. 376.

⁷² KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin*, s. 75.

⁷³ MIKULEC, Jiří. *31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Praha: Havran, 2005, s. 43.

roku 1925 a v přísnější formě v roce 1626 bylo zakázáno nekatolíky oddávat.⁷⁴ V roce 1627 (na Moravě 1628)⁷⁵ císař oktrojoval (vydal bez souhlasu sněmu) Obnovené zřízení zemské, ústavu, v níž jeden z článků prohlašoval katolické náboženství za jediné státem uznané. Každý, kdo by proti tomu protestoval, byl prohlášen „za škůdce míru a země, který bude ztrestán ztrátou cti, života i majetku.“⁷⁶ Tím byla rekatolizace dovršena.

Rekatolizaci v českých zemích lze definovat jako zdlouhavý, složitý proces, nikdy nekončící snahy katolické církve o dosažení duchovního monopolu nad Evropou či západním křesťanstvem,⁷⁷ na který bylo využito nemalé množství nákladů sloužících k obrácení českého a moravského obyvatelstva na katolickou víru.⁷⁸ V této době vznikal nespočet náboženských bratrstev, složených z dobrovolné společnosti laiků pod vedením duchovních, kteří se podíleli na obnově katolické víry obyvatel. Bratrstva nebyla nikým omezována, a tak mohla bez obtíží šířit katolictví ve společnosti.⁷⁹

U většiny obyvatel nebylo zprvu možno předpokládat upřímné přijetí této víry. Rekatolizaci pomohla i podmíněnost generační výměny obyvatelstva, kdy děti a posléze vnuci obyvatel žijících v předbělohorské době přirozeně přijali katolictví. Postupem doby lze předpokládat, že čeští a moravští katolíci byli o své víře upřímně přesvědčení, avšak skrytí nekatolíci nikdy zcela nevymizeli.⁸⁰

Přijetí katolické víry zásadním způsobem proměnilo i formy zbožnosti a celou náboženskou praxi. České země se otevřely bohatství katolické spirituality a duchovních proudů, které kvetly v jižní Evropě (Itálie, Španělsko).⁸¹

S rekatolizací je spjat rozmach mariánské úcty v českých zemích. Jedním z jejich projevů je pak množství zázraků, připisovaných mariánským obrazům,

⁷⁴ MIKULEC, Jiří. 31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství. Praha: Havran, 2005, s. 48-49.

⁷⁵ KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin II*, s. 76.

⁷⁶ Tamtéž, s. 77.

⁷⁷ PÁNEK, Jaroslav. Nástup rekatolizace ve střední Evropě. In: FRANCEK, Jindřich, ed. *Rekatolizace v českých zemích: Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*. Jičín: Městský úřad, 1995, s. 3.

⁷⁸ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 11.

⁷⁹ MIKULEC, Jiří. Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace. In: FRANCEK, Jindřich, ed. *Rekatolizace v českých zemích: Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*. Jičín: Městský úřad, 1995, s. 21.

⁸⁰ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 11.

⁸¹ Tamtéž, s. 11-12.

sochám či jiným předmětům. Kolem nich postupem času vznikaly svatyně, poustevny, poutní místa i celé sakrální komplexy. Vše společně formulovalo duchovní rozsah našich předků a dodnes vymezuje povahu české krajiny. „*Tato místa se následně stala cílem cest, prosebných a kajících poutí, ale i místem setkání přátel, prostředím k navázání nových kontaktů, často i celoživotních vztahů. Tímto se mariánský kult stal důležitým společenským faktorem, uměleckou výzvou a v neposlední řadě i ekonomickou příležitostí.*“⁸²

3.2 Barokní mariánská úcta v českých zemích

Úcta k Panně Marii byla v české církvi živá po celý středověk, ale svého vrcholu doznala především v pozdním středověku. Mariánské motivy se v českých zemích objevují například v *Pasionálu abatyše Kunhuty*, kde se nachází *Planktus Panny Marie*. V tomto textu truchlí Matka pro smrt svého Syna a její smutek přerušují slova apoštola Jana.⁸³ Dále se o Panně Marii zmiňuje například Tomáš ze Štítného, který ve svém sborníku nazvaném *Knížky šestery o obecných věcech křesťanských* nazývá Marii „svatou Maříí“ a „čistou pannou“ a podává lidem pravdu o Marii, která zůstává po početí pannou.⁸⁴

K rozvoji mariánské úcty bylo zapotřebí také křesťanské zbožnosti, nejednalo se pouze o širokou vrstvu obyvatel, kterých se tato zbožnost a mariánská úcta týkala.

Ačkoliv je vztah k Panně Marii v křesťanství obsažen od počátku, mariánská úcta zůstala v plnosti uchována jen v rámci katolictví, zatímco protestantské skupiny ji omezily, až odstranily. U protestantských směrů často docházelo ke kritice „falešné úcty“ nejen ve vztahu k Marii, ale i k ostatním svatým, protože zastiňuje vztah k Ježíši. Odmítání této „falešné“ úcty hrálo velkou roli při reformaci církve a při profilování protestantských směrů v křesťanské věrouce. A právě proto při zpětném procesu rekatolizace dříve protestantských českých území naopak katolická církev cílevědomě úctu ke svatým zaváděla, a to včetně mariánské úcty, a to nejen do

⁸² DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*, s. 9.

⁸³ URBAN, František. *Mariologické a mariánské inspirace v českém středověku: mariologie Arnošta z Pardubic, Jana z Jenštejna, Jana Husa a Jana Rokycany*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 38.

⁸⁴ Tamtéž, s. 58.

oficiální liturgie, ale především do lidové zbožnosti. Tento proces spadá do období baroka, období po bitvě na Bílé Hoře, proto ve spojitosti s českými zeměmi má výraz barokní mariánská úcta význam nejen zařazení do určitého uměleckého slohu a tím i časového období, ale i význam politický a společenský – jedná se o usilovné, často násilné zavádění mariánského kultu do společnosti.

V tomto období je do českého náboženského života katolickou církví zaváděno více světců, nejen Panna Marie, asi nejvýznamnější z nich je Jan z Nepomuku. Ten podle legendy pocházel z jihozápadních Čech a po vysvěcení postupoval v církevní hierarchii středověké církve, byl kanovníkem v kostele sv. Jiljí na Starém Městě pražském a později i proboštem vyšehradské kapituly a generálním vikářem pražského arcibiskupství. V tomto úřadě hájil zájmy církve a odolával králi Václavu IV. generálním vikářem českého království.⁸⁵ Tím upadal do stále větší královské nemilosti, nakonec byl zajat, mučen a popraven: „*Generální vikáři byli nataženi na skřípec a pálení loučemi na bocích. Zuřící král se soustředil na mučení Jana, kterému osobně loučí propálil bok. Od Jana se chtěl dozvědět více věci, mimo jiné se traduje, že i to, z čeho se královna Žofie u něj zpovídala. Když po velkém trýznění a mučení pro svou věrnost povolání i mlčenlivost dodýchal, byl z Karlova mostu vhozen do řeky Vltavy.*“⁸⁶

Na příkladu Jana Nepomuckého lze demonstrovat, proč katolická církev kult svatých do dříve protestantských zemí zaváděla, co bylo cílem tohoto procesu: pokud odhlédneme od náboženského evangelického zápalu a snahy vzdát úctu svatým, je to usilovná snaha odbojnému obyvatelstvu vštípit na příkladu svatých určité vlastnosti. V případě Jana z Nepomuku je to ideál znalce zpovědního tajemství, který si uchoval pevnou víru a kázeň, hájil pravou církev až do mučednické smrti. Závěrečná modlitba z breviáře končí slovy: „*Bože, Tys vyvolil kněze a mučedníka Jana za obhájce práv církve a za strážce zpovědního tajemství; dej, ať následujeme příklad jeho statečnosti a věrně plníme službu, ke které jsi nás povolal. Prosíme o to skrze*

⁸⁵ CHLUMSKÝ, Jan. Svätý Jan Nepomucký. *Světcí k nám hovoří* [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=2382>

⁸⁶ Tamtéž.

*Tvého Syna Ježíše Krista, našeho Pána, neboť on s Tebou v jednotě Ducha svatého žije a kraluje po všechny věky věků. Amen. (závěrečná modlitba z breviáře)*⁸⁷

Zavádění nových světců mělo v tomto období v českých zemích nejen náboženský, ale i politický rozměr, jak bylo ukázáno na příkladu Jana Nepomuckého. Církev se vždy snažila na příkladu světcova života, jeho činů a případně i jeho smrti posunovat obecné vědomí lidu, jeho chování a jednání, jeho názory.

Jaké jsou vlastnosti Panny Marie, které chtěla rekatolizace zakotvit, zapečetit do vědomí lidu? Je to Mariina poslušnost, pokora, čistota a cudnost, přijímání slova Božího, její neochvějná věrnost synovi a jeho učení. Také emotivní prožívání jejího smutku po Ježíšově smrti, které však překonala vírou v zmrtvýchvstání, odvádělo nejen prostý lid, ale i střední a vyšší stav od husitských kacířství. Mariánský kult působí na ženy, které se s pannou, matkou a ženou těžkého osudu mohly velmi dobře identifikovat. Jde o velmi emotivní vztah mezi člověkem a ideálem.

3.3 Poutě v českých zemích po Bílé Hoře

Projevy mariánské úcty jsou různé, viz předešlá kapitola, pro naplnění cíle této práce je významný akt mariánské poutě a poutní místa. Po celém světě jsou významná poutní místa spojená s mariánskou úctou. K těm nejvýznamnějším z moderní doby, kam míří poutníci, patří Lurdy, Fatima nebo Medžugorje.⁸⁸ I v českých zemích jsou místa proslulá po celém světě, významná pro všechny věřící. Ačkoliv v Čechách a na Moravě tato místa dosáhla největšího rozkvětu v období baroka, svými kořeny sahají do doby předhusitské a předreformační. Množství obrazů, soch, relikvií i jiných náboženských artefaktů bylo uctíváno již v období gotiky.⁸⁹

⁸⁷ CHLUMSKÝ, Jan. Svatý Jan Nepomucký. *Světcí k nám hovoří* [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=2382>

⁸⁸ NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*, s. 16.

⁸⁹ WEIS, Martin. Role mariánského kultu při rekatolizaci českých zemí. *Teologické texty* 15 (2004), č. 5 [online]. [cit. 2018-03-23] Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-5/Role-marianskeho-kultu-pri-rekatolizaci-ceskych-zemi.html>

Ve středověku, v průběhu 14. a 15. století nejen vlivem husitství, ale celkově v křesťanském světě zanikala řada tradičních poutí a poutních míst. Vliv na to měly nejen náboženské války, ale hnutí reformace vycházející z humanismu. Katolická církev se tomuto pro ni nepříznivému trendu věnovala na tridentském koncilu v letech 1545-1563, výsledkem bylo cílevědomé vracení poutí do života věřících jako jeden z nástrojů obnovy pravé víry.⁹⁰ Nová poutní místa nebyla jen v dalekých zemích, kam si pouť mohli dovolit jen bohatí šlechtici a měšťané, či naopak profesionální poutníci, živící se na své pouti milodary. Poutní místa vyrůstala po celém katolickém území blízko u sebe, aby pouť trvala maximálně několik dní a mohli se jí tak účastnit i nevolníci svázaní s půdou. To výrazně posilovalo náboženský prožitek chudých nevzdělaných lidí a vytvářelo se tím pouto ke katolické církvi. Protože pouti se často účastnili všichni členové určité farnosti, posiloval se tím i vztah ke komunitě vedené církevními představiteli.⁹¹

Krátce po skončení třicetileté války s nástupem baroka proniká za výrazné podpory katolické církve mariánský kult opětovně do českých zemí. Souvisí to s vzestupem nové formy patriotismu, jehož výrazem byl mimo jiné kult českých patronů, ochránců království. Výhra Katolické ligy na bělohorské bitvě bývá „spojována se zázračným zásahem Panny Marie, která se tehdy zjevila nad císařsko-bavorskými vojsky a vedla je k vítězství“. Z tohoto důvodu začala na Bílé Hoře stavba poutního místa Panny Marie Vítězné, kam konal pouť četný počet poutníků z českých zemí i z ciziny.⁹² Již v roce 1653 byl v Praze na Staroměstském náměstí vztyčen mariánský sloup se sochou Panny Marie Immaculaty jako výraz vděku za mír po dlouhé válce. Poté se stavba mariánských sloupů šíří po celém království.⁹³

Pořádání poutí se stalo v tomto období typickým výrazem vyjádření náboženské úcty a řada poutí byla zasvěcena Panně Marii. Cílem poutí byl často zázračný mariánský obraz či socha, relikvie, místo zázraku či zjevení. Množství

⁹⁰ DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*, s. 11.

⁹¹ Tamtéž, s. 9.

⁹² HANZAL, Josef. Mariánský kult v barokních Čechách. In: FRANCEK, Jindřich, ed. *Rekatolizace v českých zemích: Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*. Jičín: Městský úřad, 1995, s. 19.

⁹³ ROYT, Jan. *České nebe: Soupis nejznámějších mariánských poutních míst v Čechách a na Moravě, českých a moravských zemských patronů*. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum, 1991, s. 3.

svatých obrazů a relikvií bylo do Čech přivezeno, často z Itálie, příklad tzv. lorety (Praha, Manětín atd.).⁹⁴

Poutní místa vznikala v období baroka v českých zemích velmi rychle. Tomuto fenoménu napomohlo poměrně souvislé osídlení, které se po třicetileté válce začalo opět rozrůstat, a cílevědomé působení církve ve spolupráci s pobělohorskou šlechtou. Kněží kázali o mariánských zázracích, popisovali zázraky přisuzované mariánským obrazům, sochám či dalším předmětům. Vznikaly svatyně, poustevny, poutní místa, která dodnes tvoří duchovní rozměr našich předků a dokreslují naši českou krajinu. Tak se kult úcty k Bohorodičce stal významným faktorem společenským, uměleckým a také ekonomickým.⁹⁵

Rozmach poutnictví v období baroka souvisel i s ekonomickým dopadem takové pouti – poutní místa jsou námětem na teologická pojednání, která jsou prodávána poutníkům, vznikají poutní mapy a celé atlasy. Také se vydávají a prodávají modlitební knížky či zpěvníky spojené s konkrétním poutním místem, vznikají poutní suvenýry: svaté obrázky, dotýkané obrazy či předměty, speciální modlitební knížky. Pro církev to byl vítaný a vydatný zdroj příjmů.⁹⁶

Již v období baroka se v církvi v habsburské monarchii, jejíž součástí byly Čechy a Morava, vyskytovaly se kritické názory na vypjatou barokní praxi náboženského prožívání. Především bylo kritizováno přehnané nebo neupřímé prožívání, pokrytectví církve i věřících, hamižnost některých církevních hodnostářů. Tyto kritické hlasy vycházely přímo z církve, často ilustrované mravoličnými příběhy. 18. století, především jeho druhá polovina, přineslo změny v tomto náboženském prožívání, které vyvrcholily josefínskými reformami.⁹⁷

Kritika a navrhované změny se netýkaly samotné podstaty učení, nebyly zamítnuty žádné její součásti, ale nesouhlas se obracel k vykonávání víry, mnohé běžné praktiky byly odsouzeny jako pokrytecké, zbytečné, nesmyslné. Požadavkem bylo žít zbožný život, prostý charitativně zaměřený. V projevech víry se prosazovaly

⁹⁴ ROYT, Jan. *České nebe: Soupis nejznámějších mariánských poutních míst v Čechách a na Moravě, českých a moravských zemských patronů*, s. 3-4.

⁹⁵ DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách*, s. 9.

⁹⁶ Tamtéž, s. 9.

⁹⁷ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 303-307.

dva základní pohledy: racionalita a užitečnost pro člověka i společnost. Byl prosazován návrat k jednoduchosti, k zásadám prvotní církve a ke křesťanskému milosrdenství. Nastupující osvícenství přineslo kritický pohled na barokní zbožnost, především na její křiklavé podoby, odmítlo kvantitu (délku a častost modlení) převažující nad kvalitou. S tím souvisel i nesouhlas s počtem náboženských svátků, které znemožňovaly práci a vedly k opilství a obžerství.⁹⁸

Tyto nové názory se dotkly i poutí. Podle osvícenců jsou pouti především ztrátou času a zbytečným výdajem, nejen přímo na pouť, nocleh, jídlo a případné předměty, ale také jako ztráta na výdělku. Pohled na pouti se zcela obrací, oproti barokní zbožnosti v nich osvícenství vidí především světské motivy – povyražení, zábava, zanedbání práce, pokrytectví.⁹⁹

3.4 Poutní místa mariánské úcty v západočeském regionu

Vzhledem k cíli práce je věnována pozornost mariánské úctě přímo v západočeském regionu. Pokud známe západní Čechy dnes, je to svou demografií, hustotou obyvatel a významem pro vnitrozemí zcela jiný kraj než v období baroka. Tehdy to byl kraj přiléhající k obchodní stezce z Prahy do Chebu a dále do německých zemí, kraj hustě osídlený, se složitou národnostní strukturou, kraj husitských tradic, ale přesto rekatolizovaný jako zbytek království. V tomto regionu nebylo tolik poutních míst jako v jiných krajích, přesto jsou zde mariánská poutní místa významná a dodnes navštěvovaná. Předkládáme v příloze obr. 1 a tab. 2.

V dnešním Karlovarském kraji je celkem jedenáct poutních míst, z nichž jsou čtyři spjatá s mariánskou úctou:

1. „*farní a konventní kostel Nanebevzetí P. Marie a sv. Maří Magdalény; Chlum sv. Maří*
2. *poutní kaple P. Marie; u Podlesí*
3. *poutní kostel Navštívení P. Marie; Skoky u Žlutic*
4. *farní kostel Narození P. Marie; Starý Hrozňatov*
5. *farní kostel sv. Jáchyma; Jáchymov*
6. *opatský kostel Zvěstování Páně; Klášter Teplá*

⁹⁸ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, s. 306.

⁹⁹ Tamtéž, s. 305.

7. *farní kostel sv. Kateřiny; Krásno*
8. *děkanský kostel sv. Václava; Loket*
9. *farní kostel sv. Vavřince; Luka*
10. *farní kostel sv. Martina; Nejdek*
11. *farní kostel sv. Michaela Archanděla; Ostrov*¹⁰⁰

V Plzeňském kraji se nachází celkem 44 poutních míst, z nichž 21 je spojeno s mariánskou úctou:

1. *„poutní loretánská kaple P. Marie; Bor u Tachova*
2. *kostel P. Marie Bolestné; Červené Dřevo*
3. *poutní kaple P. Marie Pomocnice křesťanů; u Draženova*
4. *poutní kaple P. Marie Bolestné; Dobrá Voda u Pocinovic*
5. *filiální kostel Nanebevzetí P. Marie; Horažďovice*
6. *farní kostel Narození P. Marie; Chotěšov*
7. *poutní kostel P. Marie Sněžné; Kašperské Hory*
8. *poutní kostel Nanebevzetí P. Marie, sv. Wolfganga a sv. Benedikta; Kladruby*
9. *arciděkanský kostel Narození P. Marie; Klatovy*
10. *kaple Zjevení P. Marie, tzv. Chaloupka; Klatovy*
11. *poutní kaple P. Marie Pomocnice křesťanů; mezi Malešicemi a Radčicemi*
12. *farní kostel Narození P. Marie; Loučim*
13. *poutní kostel Zvěstování Páně; Mariánská Týnice*
14. *poutní kostel Nanebevzetí P. Marie; Zelená Hora u Nepomuku*
15. *farní kostel Narození P. Marie; Nicov*
16. *děkanský kostel Nanebevzetí P. Marie; Přeštice*
17. *farní a poutní kostel Nanebevzetí P. Marie; Seč*
18. *poutní a farní kostel Narození P. Marie; vrch Hůrka u Strašína*
19. *poutní kaple P. Marie; Šipín*

¹⁰⁰ KUČERA, Zdeněk, ed. *Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století: podle konání poutě během kalendářního roku*. Praha: P3K, 2012 [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z: http://web.natur.cuni.cz/ksgrsek/kuhig/wp-content/uploads/2017/06/brozura_katolickapoutnimista.pdf, s. 17.

20. poutní kostel Navštívení P. Marie; Vršíček u Rokycan

21. farní kostel P. Marie Pomocné z Hvězdy; Železná Ruda¹⁰¹

Pro potřeby této práce byla vybrána tři mariánská místa z kraje Plzeňského - kostel Narození Panny Marie ve Strašíně, kostel Narození Panny Marie v Klatovech a kaple Navštívení Panny Marie ve Vršíčku u Rokycan a čtyři místa v Karlovarském kraji - Chlum Svaté Maří, Maria Loreto, Klášter v Teplé a poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách u Žlutic. Posledním dvěma budou věnované samostatné podkapitoly ve čtvrté kapitole.

Tato poutní místa byla vybrána jako příklady dějinných změn poutních míst. Mají společný důvod založení – vyjádření mariánské úcty, ale různou historií. Jinak přečkal staletí kostel v centru Klatov, jinak místa v hraničním pásmu. V současnosti však všechna tato místa získávají znovu svůj původní obsah.

3.4.1 Kostel Narození Panny Marie ve Strašíně

Strašín je malá obec v Plzeňském kraji, v šumavském podhůří, kostel spadá pod českobudějovickou diecézi. Podle pověsti se zde Panna Marie zjevila zbožnému poustevníkovi a pod jejím dotekem vytryskla ze země léčivá studánka. Na místě studánky byl již ve 13. století postaven románský kostel, později barokně přestavený. Za první písemnou zmínku o obci je považována listina z 25. března 1254 o slibu Mikuláše, strašínského plebána a bratra řádu johanitů, že „*neodcizí nic z majetku jemu svěřeného kostela,*“¹⁰² kostel již tedy stál.

Cílem poutníků nebyla jen zázračná studánka, nikdy nevysychající a mající údajně léčivé účinky především na oči, ale také pozdně gotická soška Panny Marie, dřevěná a zlacená, která byla v roce 1990 odcizena.¹⁰³

3.4.2 Kostel Narození Panny Marie v Klatovech

Ve starobylých královských Klatovech stojí monumentální gotický kostel Narození Panny Marie ze 13. století, později upravován. V roce 1658 sem byl

¹⁰¹ KUČERA, Zdeněk, ed. *Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století: podle konání poutě během kalendářního roku* [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z:

http://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/kuhig/wp-content/uploads/2017/06/brozura_katolickapoutnimista.pdf, s. 19-20.

¹⁰² NOVÁK, Jiří. *Historie Strašína. Strašín* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z:

<http://www.strasin.com/private/historie/3.htm>

¹⁰³ KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*, s. 36.

přenesen dobrotivý obraz Panny Marie Klatovské, kopie zázračného obrazu z Itálie, k němuž se každoročně koná procesí na ochranu města.¹⁰⁴

3.4.3 Kaple Navštívení Panny Marie ve Vršíčku u Rokycan

Na zalesněném kopci poblíž Litohlav u Rokycan stojí poutní kaple Navštívení Panny Marie, která vznikla na základě nedodržení slibu rokycanských vystavět mariánské poutní místo jako poděkování za ochranu před morem. Když slib nebyl dodržen, v roce 1741 mor Rokycansko zpustošil, pak místní slib naplnili, díky veřejné sbírce. Kostelík byl vysvěcen v roce 1747.¹⁰⁵

Jako většina náboženských staveb byl i tento barokní kostelík na konci 20. století v havarijním stavu, postupné opravy a záchranu přineslo občanské sdružení pro obnovu památek Rokycanska.

3.4.4 Chlum Svaté Maří

Obec Chlum Svaté Maří leží severozápadně od Sokolova na levém břehu Ohře. Dnes má asi 300 obyvatel, v roce 1939 zde žilo 1389 obyvatel.¹⁰⁶ Obec byla silně postižena válkou a následným odsunem německého obyvatelstva a poté budování socialistického státu.¹⁰⁷

Kostel Nanebevzetí Panny Marie je dominantní stavbou v Chlumu Svaté Maří. Poutní místo vzniklo podle legendy již na konci 13. století v místě zázračného nálezu obrazu Panny Marie. V roce 1383 přešlo místo do majetku řádu křížovníků s červenou hvězdou, kteří se zavázali usadit na Chlumu dva řádové duchovní a dvakrát ročně sloužit mši. Poté byl vystavěn na místě původní kapličky kostel a stal se centrem křesťanských poutí celého kraje.¹⁰⁸ V roce 1687 byl Chlum Svaté Maří povýšen na probošství a bylo započato s přestavbou do barokní podoby v rozlehlý komplex s poutním chrámem Nanebevzetí Panny Marie a sv. Maří Magdaleny podle projektu Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Komplex byl dokončen roku 1782 a dále

¹⁰⁴ KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*, s. 39.

¹⁰⁵ Rokycany - Vršíček u Rokycan, kaple Navštívení Panny Marie. *Církevní turistika* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <https://www.cirkevnuturistika.cz/poutni-mista/poutni-misto-541>

¹⁰⁶ O obci. *Chlum Svaté Maří* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z:

<http://www.chlumsvatemari.cz/o%2Dobci/ds-50/p1=52>

¹⁰⁷ KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*, s. 41.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 41.

sloužil jako významné poutní místo až do roku 1945.¹⁰⁹ V období socialismu, kdy byly poutě zakázány a Sokolovsko se stalo „pevnou hrází socialismu a míru“, místo chátralo až do roku 1989. Od té doby opravy a restaurátorské práce na objektu stále pokračují.¹¹⁰

3.4.5 Maria Loreto

Maria Loreto je barokní areál s kaplí Panny Marie Loretánské u vsi Starý Hrozňatov nedaleko Chebu. Byl vystavěn v letech 1664–1689 podle vzoru Svaté chýše, údajného domu Panny Marie, v němž došlo ke Zvěstování a byl zde vychováván Ježíš.¹¹¹

Poutní areál byl založen tepelským opatem. V kapli byla od roku 1665 uložena socha Panny Marie Loretánské a kaple byla slavnostně vysvěcena biskupem z Řezna. Od roku 1667 jsou v kapli slouženy mše a přicházejí sem procesí.¹¹² Osud poutního areálu po roce 1948 byl zvláště krutý. Roku 1951 zde byla sloužena poslední mše, poté byla celá oblast zahrnuta do pohraničí se zakázaným vstupem a místo začalo chátrat. V roce 1952 vyhořela věž se zvonící. Ačkoliv byl areál v roce 1958 zapsán na seznam kulturních památek, devastace pokračovala. „*Během druhé poloviny 20. století se na stěnách kostela objevily sprosté nápisy a socha Panny Marie s Ježíškem nad portálem se stala cvičným terčem pohraničníků. Veškeré vnitřní zařízení bylo rozkradeno či zničeno, střechy objektů se začaly propadat a zdivo se postupně hroutilo. Areál následně postupně zarostl náletovými křovinami. Koncem osmdesátých let 20. století byl dokonce na celý areál vydán demoliční výměr. K bourání však nakonec nedošlo. O zdevastovaný areál dobrovolně pečoval José Kočí za sousední vsi, který zabezpečoval objekty před vandaly a odstraňoval náletové dřeviny.*“¹¹³

¹⁰⁹ Proboštství Chlum Svaté Maří. *Proboštství Chlum Svaté Maří* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <http://mariakulm.eu/cs/proboststvi-chlum-svate-mari>

¹¹⁰ KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*, s. 41.

¹¹¹ VYČICHLO, Jaroslav. Starý Hrozňatov - poutní areál Maria Loreto. *Památky a příroda Karlovarska* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <http://www.pamatkyaprirodakarlovarka.cz/stary-hroznatov-poutni-areal-maria-loreto>

¹¹² KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*, s. 44.

¹¹³ VYČICHLO, Jaroslav. Starý Hrozňatov - poutní areál Maria Loreto. *Památky a příroda Karlovarska* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <http://www.pamatkyaprirodakarlovarka.cz/stary-hroznatov-poutni-areal-maria-loreto>

Po zrušení hraničního pásma od roku 1990 se k místu vracejí poutníci. Stav budov je však havarijní, finanční prostředky nejsou a stavba chátrá dál. Díky snaze rodáka A. Harta byl v roce 1992 ve Waldsassenu založen Spolek na obnovu poutního místa Maria Loreto, který nabídl finanční pomoc. Tím začala obnova místa, která pokračuje dodnes.¹¹⁴

¹¹⁴ KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*, s. 44.

4 MARIÁNSKÉ POUTNÍ MÍSTO SKOKY U ŽLUTIC A KLÁŠTER TEPLÁ

4.1 Klášter Teplá

Poutní místo Skoky u Žlutic je spjato s premonstrátským klášteřem v Teplé prostřednictvím faráře pátera Johanna Ricka, který byl tepelským premonstrátem. Ten údajně nelibě nesl, že obyvatelé Skoků, které patřily do jeho farnosti s farou a kostelem ve Žluticích, kvůli vzdálenosti a špatné cestě za Skoků do Žlutic nechodí pravidelně na mši. Proto pravděpodobně roku 1717 svolal deset sedláků z obce Skoky a vyzval je ke sbírce na výstavbu a vybavení kaple přímo ve Skokách.¹¹⁵

Obec Teplá, u které klášter leží, se nachází nedaleko Mariánských Lázní v Karlovarském kraji. Kraj je obydlený velmi dlouho, první zmínky o slovanském hradišti jsou z počátku 12. století, což jistě souvisí s procházející kupeckou stezkou z Prahy do Chebu a dále do Německa. Roku 1385 byla osada Teplá povýšena na město.¹¹⁶

Premonstrátský klášter byl založen roku 1193 českým šlechticem Hroznatou, v roce 1897 blahoslaveným. Hroznata povolal premonstráty ze Strahovského kláštera v Praze, jako náhradu za neúčast na křížové výpravě v roce 1191, sám se stal členem řádu a správcem majetku kláštera, dokonce papeži za vyrekamování z křížové výpravy slíbil klášter ekonomicky zajistit, čemuž obětoval celý svůj majetek a sám do řádu vstoupil jako řadový řeholník.¹¹⁷ Řádové roucho přijal v Římě přímo z rukou papeže Inocence III.¹¹⁸ Zemřel roku 1217 jako mučedník, když odmítl, aby za něj bylo vyplaceno výkupné loupeživým rytířům, kteří jej zajali na cestách. Ve výroční den jeho smrti, 14. července, je slaven svátek blahoslaveného Hroznaty.¹¹⁹ Hroznata rovněž založil roku 1200 ženský premonstrátský klášter v nedalekém

¹¹⁵ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic- Maria Stock* [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

¹¹⁶ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv, 2003, s. 11.

¹¹⁹ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html>

Chotěšově, kde žily a pracovaly jeho sestry Judita a Vojslava , později představená kláštera.¹²⁰

Poutní slavnost pořádaná k výročí Hroznatovy mučednické smrti je každoročně v sobotu po 14. červenci, její součástí je i setkání bývalých politických vězňů a příslušníků Pomocného technického praporu.¹²¹

Klášterní kostel byl slavnostně vysvěcen osobně pražským biskupem Janem II. v roce 1232, účastnil se také český král Václav I, který byl nakloněn duchovním stavům.¹²² Klášter se stal významným pro celé okolí a umožnil jeho rozkvět, který vytrval až do roku 1380, kdy kraj zasáhl mor a téměř vyhubil celou populaci.¹²³ Poté se Tepelsko národnostně změnilo příchodem německých nových obyvatel. V období husitských válek nebyl klášter zcela vypleněn, „*ale nezůstal ani zcela bez následků způsobených válkou.*“ Jako příklad se může jevit plenění Tepelska a Bezdrůžicka.¹²⁴ Za třicetileté války byl klášter dvakrát vydrancován Švédy a v roce 1659 vyhořel.¹²⁵

To vše umožnilo barokní obnovu Teplé i kláštera, protože ze středověké zástavby mnoho nezůstalo. Děkaný kostel svatého Jiljí byl vysvěcen 1765, byla vystavěna radnice, kaple svatého kříže a morový sloup.¹²⁶ Premonstráti se stali šířiteli katolictví pro celé okolí, zároveň byl tepelský klášter centrem vzdělanosti, především za opata Pfrognera, dříve profesora a rektora pražské univerzity, díky němuž z kláštera vzniklo místo, „*kde vzkvétaly rozmanité vědní obory.*“ „*Nechal také postavit první lázně na území dnešních Mariánských Lázní,*“¹²⁷ pojmenovaných

¹²⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, s. 9.

¹²¹ Poutní místo. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/duchovni-sluzba/poutni-misto.html>

¹²² HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, s. 30.

¹²³ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html?showall=1>

¹²⁴ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, s. 35.

¹²⁵ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html?showall=1>

¹²⁶ POLÁČEK, Ludvík. Památky města. *Město Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.tepla.cz/infocentrum/podrobna-historie-mesta/pamatky-mesta/>

¹²⁷ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html?showall=1>

podle zdejší kaple Panny Marie, za opata Karla Reitenbergera v letech 1812–1827, který byl zakladatelem i města Mariánské Lázně.¹²⁸

Ještě na počátku dvacátého století klášter prosperoval a přinášel prosperitu i celému regionu. V roce 1888 za opata Ambrose Alfreda Clementsa byla zřízena lékárna, pivovar a mlýn, stáje a sýpky, a přímo v objektu kláštera byl zprovozněn poštovní a telegrafní úřad.¹²⁹

S nacisty přišla dlouhá devastace kláštera i celého regionu. Část řádových bratří musela narukovat do německé armády. Pro zachování řádu muselo vedení kláštera učinit ústupky německému velení. Tyto ústupky vedly k nařčení z kolaborace. Premonstráti proti sobě měli jak nacistickou vrchnost, tak později i českou vládu a postihl je odsun německého obyvatelstva, velmi těsně se vyhnuli obvinění z velezrady.¹³⁰ Převorem kláštera se stal Heřman Josef Tyl, který přežil Osvětim a Buchenwald, a Teplá byla prohlášena samostatnou českou kanonií. Jeho snaha o obnovu kláštera i komunity však byla limitována jeho antikomunistickým postojem, po roce 1948 byl zatčen a vězněn pro změnu v komunistickém lágru. Majetek kláštera byl zkonfiskován a 28 let sloužil jako kasárna Československé lidové armády, zachovala se pouze knihovna, která zůstala turistům přístupná.¹³¹

Těžce poškozený, vybydlený a vykradený klášter byl řádu premonstrátů vrácen v roce 1990, jeho obnova a znovuvzkříšení stále probíhá.¹³² „Nyní má tepelská kanonie 13 členů a spravuje farnosti na mnoha místech v západních Čechách. Řád nyní čeká nelehký úkol - rekonstrukce celého areálu, nezbytná k tomu, aby klášter mohl znovu plně zastávat své poslání. V klášteře se již nyní kromě pravidelných bohoslužeb konají koncerty a výstavy. Téměř po celý rok nabízí klášter prohlídky svých přístupných částí.“¹³³

¹²⁸ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, s. 73.

¹²⁹ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html?showall=1>

¹³⁰ HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, s. 78-79.

¹³¹ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html?showall=1>

¹³² HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, s. 86.

¹³³ Klášter a jeho historie. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html?showall=1>

4.2 Poutní místo Skoky u Žlutic

Premonstrátský klášter v Teplé byl u počátku poutního místa ve Skocích, tepelský premonstrát p. Johan Rick byl prvním skorým superiorem, tepelský opat zřídil mariánskou kongregaci, která o poutní místo pečovala. Slavná mariánská pouť k dobrotivému obrazu ve Skocích vycházela z Teplé, po navrácení kláštera do rukou premonstrátů svitla naděje na obnovu Skoků a slavné pouti. Osud tepelského kláštera vždy ovlivňoval osud skorého kostela, pouti i celé obce.

Jen málo místních a pár historiků v roce 1989 vědělo o chátrajícím nepřístupném poutním kostelu Navštívení Panny Marie ve Skokách. Samotná obec Skoky zmizela z mapy a navštívit ji nebylo možné ani při náhodných toulkách Žlutickem, protože ji od světa odřízlo vodní dílo přehrady na Střele, a nacházela se tak v ochranném vodárenském pásmu se zákazem vstupu. Přesto v lidové mluvě přetrvávalo zvolání: „Panenko skákavá.“ Tuto frázi Čech použije, když se v nouzi dovolává pomoci, je to přímý odkaz na Pannu Marii Pomocnou ve Skokách, zobrazenou na barokním obrazu v oltáři impozantního kostela. Obraz měl údajně zázračnou moc pomáhat prosebníkům a poutníkům.¹³⁴

4.2.1 Topografie obce Skoky, poutní trasy a poutního místa

Vzhledem ke skutečnosti, že Skoky u Žlutic jsou dnes zcela zaniklou obcí a na některých mapách se již nevyskytují, charakterizujeme nejprve topografii tohoto místa. Zeměpisná šířka je 50.09639 stupně, zeměpisná délka 13.09722 stupně. Obec Skoky (německy Stock nebo Maria Stock) leží jen čtyři kilometry od Žlutic, avšak přístup je odříznut přehradou na Střele. Autem je přístup možný po odbočení na Údrč (mezi Karlovými Vary a Bochovem), křižovatka je označena hnědobílou směrovkou pro památkové objekty Skoky. Po příjezdu do obce Polom je možné pokračovat vozem po nezpevněné lesní cestě, která je však uzpůsobena spíše pro vozy lesní techniky. Jinak lze dojít cca 2 km pěšky. Cestou je možné setkat se s elektrickým

¹³⁴ KOBES, Tomáš. Panenko Skákavá! Z čeho se skládá obraz. *Arcgis* [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z: <https://www.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=bb4ac2b84ec04b48acb9d3cbd7c82e25>

ohradníkem, protože okolí slouží k pastvě dobytka. U kříže na kamenném podstavci cesta pro vůz končí a úvozem dolů může poutník sejít ke Skokům.¹³⁵

Pěší přístup ze Žlutic vede po značené turistické stezce přes Dlouhý vrch do Ratiboře, do údolí romantického Ratibořského potoka se zříceninami mlýnů a do Polomu, kde je nutné značku opustit a podle šipky na rozcestníku na místní návsi pokračovat jižně, po polní cestě až do Skoků.

Poutní stezka, která se ke Skokům váže, prochází krajinou a propojuje premonstrátský klášter v Teplé s poutním kostelem Navštívení Panny Marie ve Skokách, a dále vede do Žlutic. Tento závěr pouti je přidán, protože v místě Skoků nemají poutníci žádnou možnost zázemí, místo je těžko přístupné, není zde zdravotnické zařízení, ubytování ani občerstvení. Poutní stezka začala být obnovována v roce 2008 Občanským sdružením Pod střechou s finanční podporou Karlovarského kraje a řadou dalších příznivců Skoků. Celá trasa byla vyznačena jako turistická pomocí pásového značení v modrobílé kombinaci, které však má na rozdíl od běžného turistického značení jinou barevnou kombinaci. Ta vychází z mariánské symboliky - bílé a modré barvy - bílý pruh mezi dvěma modrými pruhy. Tuto pásovou značku ještě doplňuje mariánský symbol - bílá osmicípá hvězda.¹³⁶

Celkem bylo vyznačeno 76,4 km trasy včetně odboček a variantních úseků. Vlastní trasa z Teplé do Skoků má délku 57,6 km, do Žlutic pak 66,4 km. Většinu úseků vyznačili brigádníci. Celkové náklady dosáhly částky 27.171 Kč, z toho příspěvek Karlovarského kraje činil 20.000 Kč.¹³⁷ Je možné si koupit nebo stáhnout mapy, průvodce a další materiály k pouti na www.skoky.eu. Snad díky všem těmto aktivitám a přímluvě Panenky Skákavé poutní místo znovu ožije.

4.2.2 Historie obce Skoky

Původní název obce Skoky byl Pivoňka, pojmenování Skoky se objevuje ve žlutické matrice. Podle ručních poznámek uchovaných v archivech Premonstrátského

¹³⁵ Mapa a cesta. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/mapa-a-cesta.html>

¹³⁶ Mariánská poutní Skokovská stezka vyznačena. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/aktuality/marianska-poutni-skokovska-stezka-vyznacena.html>

¹³⁷ Tamtéž.

kláštera v Teplé byla Pivoňka – Skoky původně poplužním dvorem (panským) a vesnicí se stala až roku 1074.¹³⁸

První oficiální písemná zmínka o obci Skoky pochází z 28. prosince 1513, kdy Egidius ze Štampachu věnoval ves Skoky a tři selské dvory v Teleči s příslušenstvím své manželce Uršule, rozené Reitenbachové. Je však jisté, že obec existovala již předtím, zřejmě již ve středověku.¹³⁹ Poté obec se svými statky a polnostmi přechází jako majetek roku 1557 hraběti Šlikovi. Roku 1564 patřily Skoky k Údrči, kam později roku 1591 patří Martický díl s pěti poddanými a Knínice roku 1613 se sedmi poddanými.¹⁴⁰ Poté v roce 1616 patřily Skoky Jáchymu Libštejnskému z Kolovrat. Obec spadala pod protestantskou údrčskou faru, vzhledem k době a místu se měnilo složení obyvatel z převážně českého na převážně německé. Protestantský ráz obce skončil v roce 1623, kdy statek Údrč zakoupil katolík a protireformační komisař Severin Thalo z Horštejna, a obec byla přičleněna ke žlutické faře.¹⁴¹

V roce 1629 dalším prodejem přechází obec pod toužimské panství vévody Julia Jindřicha Sasko-Lauenburského. Podle sčítání lidu bylo v roce 1651 v obci 52 poddaných. V letech 1689–1789 byla obec v majetku bádenských markrabat, poté jako odúmrť připadla královské koruně, byla rozparcelována a propachtována. I nadále se až do roku 1945 majitelé panství a půdy střídali, ale počet stálých obyvatel se udržoval, byly zde dva hostince, škola, obchod a fara.¹⁴²

Zkáza místa započala po roce 1945 vysídlením německého obyvatelstva a dosídlením obyvatelstvem z východního Slovenska. Přesto se zde udržela malotřídka, v níž učil starosta obce PhDr. Miroslav Dědič, který o místo a jeho obyvatele pečoval a snažil se komunitu udržet. Násilná kolektivizace v padesátých letech vyhnala další obyvatele, jejich majetek převzaly státní statky. Obec již nebyla nikdy dosídlena, opuštěné domy chátraly, byly vybydleny a nakonec strženy. Po zrušení tepelského kláštera byla zrušena i zdejší fara, celou farnost pak spravoval

¹³⁸ BRANDL, Benedikt. *Zur Geschichte der Wallfahrtskirche und Pfarrei Maria Stock bei Luditz*. Marienbad: Egerland, 1925, s. 409.

¹³⁹ Tamtéž, s. 409.

¹⁴⁰ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*. Eichstätt: Brönnnerund Daentler, 1993, s. 236.

¹⁴¹ BRANDL, Benedikt. *Zur Geschichte der Wallfahrtskirche und Pfarrei Maria Stock bei Luditz*, s. 409.

¹⁴² SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-obce-skoky/>

žlutický farní úřad. V roce 1961 zde žilo posledních šestnáct obyvatel, proto byla obec k 1. červnu 1957 zrušena a připojena k Ratiboři, později ke Žluticím. Poslední ranou byla výstavba Žlutické přehrady, nádrže na pitnou vodu pro region, která byla dokončena v roce 1967. Tím byly Skoky zcela odříznuty od světa, nevedla k nim příjezdová cesta pro vozidla, navíc se zde prostíralo ochranné vodárenské pásmo. Poslední obyvatelkou byla Marie Holešová, žijící v bývalém Schopfovu hostinci čp. 21. Marie Holešová tragicky zemřela 29. října 1982, Skoky již nikdy neměly stálého obyvatele.¹⁴³ Předkládáme v příloze tab. 1.

4.2.3 Historie poutního místa Skoky u Žlutic

Mariánská kaplička ve Skokách a dobrotivý obraz Panny Marie Pomocné

V období, kdy obec Skoky patřila k toužimskému panství markrabat bádenských a pod duchovní správu žlutické fary, stěžoval si žlutický farář, tepelský premonstrát P. Johann Rick, že obyvatelé Skoků se neúčastní bohoslužeb pravidelně a často se vymlouvají na dlouhou a špatně schůdnou cestu. Proto zřejmě roku 1717¹⁴⁴ vyzval deset skokovských sedláků, aby každý deseti zlatými přispěl na stavbu kaple ve Skokách, kde by se mohli obyvatelé Skoků společně modlit. Sedláci nejevili ochotu rozloučit se se svými penězi, a ačkoliv stavbu přislíbili, slib neplnili. Pouze sedlák Adam Lienert výzvy uposlechl,¹⁴⁵ neboť se mu Panna Marie zjevila ve snu, aby mu slib připomněla. Prodal koně a utržených 25 zlatých vložil do stavby. Dalšími dary se podílel panský úřad v Údrči. Centrem kaple se stala kopie slavného milostného obrazu z Pasova, kterou vymaloval toužimský malíř Johann Wolfgang Richter. Obraz stál 9 zlatých a byl dokončen za osm dní. V roce 1717 Páter Rick kapli vysvětil.¹⁴⁶ Johann Rick, 1681–1756, byl kaplanem ve Žluticích, později tamtéž farářem, od roku 1726 personálním děkanem a roku 1748 se stal prvním superiorem ve Skokách.¹⁴⁷

¹⁴³ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-obce-skoky/>

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ FIALA, Jaroslav. K počátkům poutního místa Skoky. In: AUGUSTIN, Milan, ed. *Historický sborník Karlovarska IX*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003, s. 73.

¹⁴⁶ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

¹⁴⁷ BRANDL, Benedikt. *Zur Geschichte der Wallfahrtskirche und Pfarrei Maria Stock bei Luditz*, s. 410.

Původní pasovský obraz namaloval malíř Pius, jednalo se o inspiraci innsbruckého díla Panna Marie Pomocná Lukase Cranacha, který kurfiřt Jan Jiří I. Saský daroval arcivévodovi Leopoldovi, bratru císaře Ferdinanda II.¹⁴⁸

Brzy Panna Marie proslula svou pomocí a přímluvou, proto byla kaple rozšiřována a zvelebována. Zvěst o uzdravitelské moci Panenky Skákavé brzy přilákala na místo stovky a později tisíce poutníků, pro které cesta do Skoků byla kratší než do německého Pasova. Proto sedlák Lienert prostřednictvím markraběnky Sibylly Augusty Bádenské požádal o povolení konat v kapli mše svaté¹⁴⁹ a o prošetření mariánských zázraků.¹⁵⁰ V roce 1732 přijela do Žlutic arcibiskupská vyšetřovací komise a vyšetřovala poutníky, sbírala a zaznamenávala svědectví o vyslyšených modlitbách a zázracích spojených se skokovskou kapličkou a dobrotivým obrazem.¹⁵¹ Na základě těchto svědectví o uzdravení či jiné pomoci, jíž se prosebníkům dostalo, byl 28. listopadu 1733 prohlášen obraz za „*dobrotivý a dobročinný*“, tedy nikoliv „*milostný, ani zázračný*“, avšak příliv poutníků přesto zesílil. Tepelský opat v roce 1734 zřídil mariánskou kongregaci, která pečovala o poutní místo a jeho provoz. První procesí se konalo v roce 1736, údajně se účastnilo 29 350 poutníků. V dalším roce římská kurie povolila při mariánských svátcích kapli prodej odpustků a pouti se účastnilo 35 300 osob. Věhlas byl obrovský, účastnili se i zahraniční, především saští poutníci, pouť měla i velký ekonomický vliv na region a samotný provoz kaple. V dalších letech se poutní místo dále rozvíjelo, proto bádenští rozhodli o stavbě kostela.¹⁵² Původní kaple byla kamenná, klenutá. Byla v ní dvě okna, střecha byla šindelová a nacházela se na ní zvonička.¹⁵³

¹⁴⁸ BRANDL, Benedikt. *Zur Geschichte der Wallfahrtskirche und Pfarrei Maria Stock bei Luditz*, s. 410.

¹⁴⁹ FIALA, Jaroslav. K počátkům poutního místa Skoky. In: AUGUSTIN, Milan, ed. *Historický sborník Karlovarska IX*, s. 73-74.

¹⁵⁰ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*, s. 236.

¹⁵¹ FIALA, Jaroslav. K počátkům poutního místa Skoky. In: AUGUSTIN, Milan, ed. *Historický sborník Karlovarska IX*, s. 73.

¹⁵² SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

¹⁵³ FIALA, Jaroslav. K počátkům poutního místa Skoky. In: AUGUSTIN, Milan, ed. *Historický sborník Karlovarska IX*, s. 73.

Poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách

23. října 1736 byl položen základní kámen kostela tepelským opatem Raimunden Schimanowským. Stavbu navrhl a také prováděl Johann Schmidt z Útviny, významný regionální barokní stavitel, který současně při stavbě poutního kostela stavěl také v Sedleci. 29. března 1738 za účasti chotěšovského probošta Kryštofa Schmiedela byl přemístěn dobrotivý obraz Panny Marie Pomocné ze staré kaple na oltář do kostela. Slavnostní vysvěcení oltáře Navštívení Panny Marie proběhlo 2. července 1738 za velké účasti, stavba probíhala až do čtyřicátých let 18. století. Kostel spadl do správy žlutické fary.¹⁵⁴

Kvůli sporům mezi Bádenskými a Kokořovci o správu místa, a tím i podíl na poutním zisku se tepelský opat obrátil „přímo do Říma“ a získal v roce 1740 bulu, která kostel ve Skokách přiřadila přímo k Teplé. *„Spory obou feudálů však pokračovaly dále, nakonec rozhodla až císařovna Marie Terezie a svým dekretem z 2. dubna 1746 potvrdila dřívější přidělení kostela do duchovní správy tepelských premonstrátů papežskou kurií, ovšem duchovní správu nad místními farníky ponechala faře ve Žluticích, udělila Kokořovcům právo být přítomní při otvírání schránky na obětní peníze a Bádenským zakázala ve Skokách výčep piva a přikázala úhradu vzniklých škod, 30. září 1746 podpisem tzv. Mariánskoscokockých kompaktát mezi tepelskou kanonií a bádenským markrabětem byly sporné záležitosti definitivně urovnány.“*¹⁵⁵

Kvůli stále přetrvávajícím sporům zřídila tepelská kanonie při kostele řeholní dům a v roce 1785 byla zřízena lokálie ve Skokách, tedy samostatná duchovní správa, v roce 1857 povýšena na farnost. Po celou dobu se procesí stále rozrůstala, roční počet poutníků přesahoval 40 tisíc. Tento trend byl ukončen v roce 1784, kdy císař Josef II. procesí zakázal. Tehdy začal kostel ve Skokách chátrat, protože poutníků, a s nimi i peněz, značně ubylo.¹⁵⁶

¹⁵⁴ TRÄGER, Gertrud. *Denkmäler im Egerland. Kreis Luditz*, s. 236.

¹⁵⁵ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

¹⁵⁶ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

Zánik poutního místa

Kostel začal chátrat, protože malá farnost bez podpory výnosů z poutí nemohla tak velkou stavbu sama zajistit. Již v roce 1838 byly zaznamenány škody na střeše kostela a kostel byl pro veřejnost uzavřen. V roce 1902 byl celý patronát převeden na tepelský klášter a Skokům svitla naděje na lepší budoucnost.¹⁵⁷ Opravy byly rozsáhlé, například byly vyzdobeny stropy deskami vytvořenými Karlem Karttnerem z roku 1903–1906.¹⁵⁸ Kostel byl opraven a byla přistavěna nová fara. Také se začala obnovovat poutní tradice. Avšak druhá světová válka a následné události tuto tradici pro dvacáté století ukončily.¹⁵⁹

„Bylo 21. července 1946. Mnoho rodin bylo již z domů a dvorů vyhnáno a ty zbývající čekal stejný osud každým dnem. Tu se v kozlovské farnosti ozvalo hlasité přání ještě jednou putovat na Mariánské Skoky. Tehdejší farář Manesigh požíval jako Rakušák více práv, proto mohl podstoupit to riziko...“¹⁶⁰

Rok 1948 znamenal konec premonstrátů v Teplé a tím i konec Skoků jako farnosti a poutního místa, jelikož se moci chopili komunisté. Změna složení obyvatel, potlačování projevů víry, akce Státní bezpečnosti (StB), zákazy a šikana vedly k zániku poutní tradice. Až uvolnění v šedesátých letech umožnilo návštěvy vysídlenců a jejich potomků, v roce 1958 se kostel stal chráněnou kulturní památkou a byl státem udržován a opravován. Opět tedy svitla naděje na vzkříšení poutního místa.¹⁶¹

Velkou nadějí byl převod kostela do majetku premonstrátů z Teplé v roce 1998, protože se místu pod správou tepelských vždy dobře dařilo. Byly obnoveny dvě pouti, pouze zlomek z dob největší slávy, hlavní pouť červencová k svátku zasvěcení kostela a její obdoba po reformě kalendáře v den prvního května. Neustálé

¹⁵⁷ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

¹⁵⁸ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*, s. 237.

¹⁵⁹ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

¹⁶⁰ Poslední pouť do Maria Stock. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/pribehy-ze-skoku.html>

¹⁶¹ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

nájezdy zlodějů a vandalů však provoz místa zcela znemožnily, proto byl kostel roku 2005 zazděn a poutě zrušeny.¹⁶²

Popis budovy kostela Navštívení Panny Marie ve Skokách

Kvůli podmínkám půdní kvality musel být kostel postaven na roštu.¹⁶³ Jedná se o impozantní jednolodní obdélníkovou stavbu s přílehlými sakristiemi ve tvaru čtverce, průčelí je dvouvětvé a boční trojosé průčelí s mělkými středovými rizality v ose s trojúhelníkovými štíty jsou členěny pilastry a obdélnými, polokruhově zakončenými okny a obdélnými postranními vchody.¹⁶⁴

Tepaný obraz zdejší poutní Madony, nad kterým se tyčil kříž, byl umístěn v segmentovém štítu hlavního průčelí mezi věžemi. Hranolové věže s polokruhově zakončenými okny, nárožními pilastry a ve středu vydutými římsami se vyskytují nad voluntovitě stáječící se římsou průčelí. Věže zastřešují cibulové bání s lucernami. Na střeše je postavena věžička. Těžké jednoduché dveře s diagonální mříží a s hvězdnými motivy vedou dovnitř. Kostel je bohatý na ozdobné formy skrze pilastry, římsy, profilované výklenkové rámy při přechodu k půdorysu a presbytáři.¹⁶⁵

V lodi kostela je umístěna dřevěná kruchta s vypouklou předprsní, přístupná po schodišti v nitru západní věže. Výjev Nejsvětější Trojice, který je doprovázen čtyřmi církevními otci, a to sv. Augustinem, sv. Řehořem Velikým, sv. Ambrožem a sv. Jeronýmem, je zobrazen ve středovém poli. Nad vítězným obloukem se objevuje reliéfní znak tepelského opata Hieronyma Ambrose, dále letopočet 1746 a freska Narození Panny Marie (neposkvrněné početí), doprovázená menšími freskami proroky sv. Jeremiášem a sv. Izajášem. Nad kruchtou je zobrazena freska Nanebevzetí Panny Marie (trůnící Panna Marie s dítětem), jejíž celek dotváří menší fresky proroků sv. Ezechiela a sv. Daniela. Presbytář kostela je sklenut valenou klenbou, jejíž pole zdobí modrá malba se zlatými hvězdami.¹⁶⁶

¹⁶² SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

¹⁶³ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*, s. 236.

¹⁶⁴ POCHE, Emanuel, a kol. *Umělecké památky Čech 3. P-Š*. Praha: Academia, 1980, s. 324.

¹⁶⁵ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*, s. 236.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 237.

Oltář z roku 1760 byl rokokový, panelový s vyřezávanými křídly, zdobený plastikami andělů, vázami a hlavičkami andělů. Na zadní stěně byl umístěn dobrotivý obraz. Postranní oltáře byly zasvěceny sv. Josefovi a sv. Janu Nepomuckému.¹⁶⁷ Postranní oltář sv. Josefa obsahoval obraz Josefa, sochu sv. Jáchyma a Anny, obraz Nejsvětější Trojice a reliéf útěku z Egypta umístěný na predele. Postranní oltář Jana Nepomuckého zahrnoval obraz Jana Nepomuckého, v nástavci obraz sv. Václava a reliéf Svržení sv. Jana Nepomuckého do Vltavy, který byl umístěn na predele oltáře.¹⁶⁸

V kostele bylo velké množství soch a vyobrazení, vitrážová okna, křížová cesta a památní desky se vzpomínkou na padlé skokovské farníky z první světové války. Na kruchtě byly varhany od varhanáře Christopha Müllera z Mariánských Lázní.¹⁶⁹

Popis, který uvádí publikace Umělecké památky Čech III z roku 1980, není pravdivý. Publikované fotografie jsou zastaralé, v popisu jsou mobiliární předměty, které v místě v této době již prokazatelně nebyly, stav zchátralosti není vůbec zmíněn.¹⁷⁰

Dobrotivý obraz

Dobrotivý obraz z původní kapličky, považovaný poutníky za zázračný, byl umístěn na zadní straně oltáře. Protože podle zvyku byl poutníky a prosebníky dotýkán, byl umístěn pohyblivě na kolejniče, takže mohl vyjíždět, fyzicky se poutníkům a prosebníkům přibližovat.¹⁷¹ Zobrazuje Pannu Marii s dítětem, korunované, s bohatě zdobeným pozadím. Obraz byl po zániku Skoků v obavě před zloději uložen na faře v Bochově, později na faře ve Žluticích, v současnosti je v Teplé, pod ochranou kláštera.¹⁷²

¹⁶⁷ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*, s. 237.

¹⁶⁸ POCHE, Emanuel, a kol. *Umělecké památky Čech 3. PŠ*, s. 324-325.

¹⁶⁹ TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*, s. 237.

¹⁷⁰ VOKOLEK, Václav. *Neznámé Čechy 7: posvátná místa jihozápadních Čech*. Praha: Mladá fronta, 2015, s. 50.

¹⁷¹ VAŇÁKOVÁ, Klára. *Dějiny poutního kostela Navštívení Panny Marie ve Skokách*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Ing. Jan Royt [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/14831/>, s. 35.

¹⁷² SCHIERL, Jiří. *Dějiny poutního místa. Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

4.2.4 Současnost poutního místa Skoky u Žlutic

Po roce 1950 probíhaly v místě pouze nepravidelné bohoslužby a pouze dvě poutní slavnosti, navštěvované především německými potomky místních rodáků.

Od devadesátých let dvacátého století tyto pouti organizoval Svaz Němců v Čechách, region Chebsko, spolupracující na udržení tradice s německou organizací Ackermann-Gemeinde, region Würzburg. Velký vliv měla i Kanonie premonstrátů Teplá, odevždy spojená se skokovskou poutí a poutním místem, a Plzeňská diecéze.¹⁷³ Tím bylo navázáno na náboženské tradice.

O obnovu poutního místa se pokoušelo město Žlutice a němečtí rodáci, kteří z kraje pocházejí, ale projekt spolupracující a čerpající finance z Česko-německého fondu budoucnosti nebyl realizován. Podařilo se udržovat místní hřbitov a alespoň provizorně okolí kostela díky občanskému sdružení Rytmika ze Šumperka (partnerská organizace německé Junge Aktion, Ackermann-Gemainde). Díky jejich aktivitám byly ve Skokách pořádány křesťanské letní pracovní tábory pro české i německé dobrovolníky.¹⁷⁴

Nejhorší období pro budovu kostela nastalo v devadesátých letech 20. století a na počátku nového tisíciletí. Soustředěné nájezdy vandalů a především zlodějů si vybraly krutou cenu. Kostel byl zcela vykraden včetně inventáře, byly zničeny varhany (vytrhané píšťaly byly zřejmě odevzdány do sběru),¹⁷⁵ odřezány kostelní báně věží pro jejich oplechování mědí.¹⁷⁶ Zmizely obrazy, kostelní lavice, obložení. Díky pohotovosti některých církevních i světských hodnostářů se podařilo z opuštěné budovy odvézt dobrotivý obraz, monstrance a některé další předměty, které byly uloženy v tepelském klášteře a na bochovské faře. Zcela zničen byl hlavní oltář, včetně jedinečného výsuvného mechanismu.¹⁷⁷

¹⁷³ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-obce-skoky/>

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Kostel Navštívení Panny Marie – Skoky. *Atlas Česka* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.atlasceska.cz/karlovarsky-kraj/kostel-navstiveni-panny-marie-skoky/>

¹⁷⁶ Skoky: slavné „české Lurdy“ ztracené v karlovarských lesích. *Cestování* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: https://cestovani.idnes.cz/skoky-slavne-ceske-lurdy-ztracene-v-karlovarskych-lesich-pmt-/tipy-na-vylet.aspx?c=A090824_220940_igcechy_jw

¹⁷⁷ Kostel Navštívení Panny Marie – Skoky. *Atlas Česka* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.atlasceska.cz/karlovarsky-kraj/kostel-navstiveni-panny-marie-skoky/>

Přesto snaha obnovit místo a jeho poutní tradici pokračuje. Od roku 2006 se k výše uvedeným pomocným organizacím připojuje místní regionální občanské sdružení Pod střechou z Toužimi, dnes Pod střechou, zapsaný spolek,¹⁷⁸ které vede pan Jiří Schierl a Páter Piotr Janczak. Sdružení spolupracuje především s premonstráty v Teplé, což bylo přátelství, které se Skokům vždy vyplatilo. I tentokrát tato iniciativa odvrátila úplnou zkázu kostela a do místa se pomalu vrací život. Nejdůležitějšími projekty, které dobrovolníci, premonstráti a další přátelé Skoků, iniciovali, jsou Živé Skoky a Skokovská stezka.¹⁷⁹

Projekt Živé Skoky usiluje o navrácení života do zaniklé obce a o obnovení kostela a poutí. Zahrnuje cyklus koncertů pořádaných přímo v kostele, další kulturní a společenské akce v místě. Tradiční mariánské poutě se konají 1. května a 1. neděli v červenci, jsou zakončeny slavnostní mší v kostele Navštívení Panny Marie. Spolek zajišťuje pro poutníky zázemí včetně občerstvení, kulturní program a další poutní tradiční akce. Také spolek zajišťuje a provozuje průvodcovské a lektorské aktivity v místě, prohlídky objektu, noční prohlídky (především v rámci akce Noc kostelů), to vše dobrovolnickou formou, včetně pořádání brigád a táborů při opravách a úpravách terénu v okolí kostela, Skoků a Skokovské stezky.¹⁸⁰

Projekt Skokovská stezka je věnován úsilí obnovit mariánskou pouť v její původní trase. „*Délka trasy z Teplé do Skoků je 57,6 km, až do Žlutic potom 66,5 km.*“ Zkušební provoz proběhl v roce 2009 v úzké spolupráci s projektem Živé Skoky. Tento projekt není zaměřen jen na věřící poutníky, je určen široké veřejnosti, v souladu s oblibou turistiky mezi Čechy láká do kraje poutníky, seznamuje je s historií i současností místa i celého regionu a tím podporuje rozvoj v celé oblasti a přispívá k zachování tradice a kulturních a duchovních hodnot. Skokovská stezka zatím stále nevyhovuje ve všech směrech, problémem je především levné a kvalitní ubytování cestou, také některé úseky jsou těžko schůdné, zarostlé, chybí lávky přes četné potoky. Je však pozitivní, že se zapojují nejen organizátoři, ale i obce a obecní

¹⁷⁸ O nás. *Pod střechou – zapsaný spolek* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.podstrecha.estranky.cz/clanky/o-nas.html>

¹⁷⁹ SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-obce-skoky/>

¹⁸⁰ Živé Skoky. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/zive-skoky/>

úřady, řada občanských spolků a sdružení i Karlovarský kraj, který například v roce 2017 přispěl na propagaci činnosti v obou projektech částkou 15.000 Kč.¹⁸¹

Poutní sezóna 2017 byla zahájena 29. června 2017 v klášteře premonstrátů Teplá, odkud poutníci společně vyrazili k milostnému obrazu (bohužel pouze jeho kopii) ve Skokách, kde po předložení poutnického pasu (kredenciálu) poutník obdržel certifikát od kostelní služby o vykonání řádné pouti. Zároveň byly vyhlášeny i kratší mimořádné pouti, v tom případě stačilo k získání certifikátu absolvovat pouť z Toužimi. Na konci září 2017 se pak konala oslava připomenutí vysvěcení kaple a vznik milostného obrazu jakožto 300 let od založení.¹⁸²

¹⁸¹ Skokovská stezka. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/skokovska-stezka/>

¹⁸² Živé Skoky 2017. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/zive-skoky/zive-skoky-2017/>

5 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo předložit ucelený pohled na vývoj a význam poutního místa Skoky u Žlutic a v širším kontextu na formování a rozvoj mariánské úcty spojené s tímto místem a západočeským regionem. Práce se rovněž věnovala vlivu kláštera tepelských premonstrátů na rozvoj lokální zbožnosti.

Práce je členěna do tří kapitol, aby byl význam poutního místa ve Skokách objasněn v kontextu dějin a místa. První kapitola se věnuje mariánské úctě. Na základě biblických i apokryfních textů přibližuje Pannu Marii, matku Boží, v historickém i teologickém významu, a v projevech mariánské úcty. Tím je vymezen objekt zkoumání. Druhá kapitola se věnuje historickému kontextu zavedení mariánského kultu do českých zemí po bitvě na Bílé Hoře, v souvislosti s rekatolizací a protireformačním hnutím. Hlavní pozornost je v souladu s cílem bakalářské práce věnována mariánským poutním místům v západočeském regionu. Třetí kapitola je věnována premonstrátskému klášteru v Teplé, který je s rozvojem mariánské úcty praktikované ve Skokách klíčovým, a samotnému poutnímu místu Skoky u Žlutic. Dále je přiblížena historie obce Skoky a poutního kostela Navštívení Panny Marie. Je zařazena také podkapitola o vlastní budově kostela a jeho vybavení.

Západočeský region byl v období baroka s celou řadou významných poutí a poutních míst spjat s mariánskou úctou. Při zpracovávání této práce jsem se seznámila prostřednictvím fotografií a publikací s některými z nich, jiná jsem navštívila. Při zpracovávání zdrojů jsem zjistila, jak významná místa to byla, jaké množství poutníků sem každoročně přicházelo. Tato tradice byla přerušena v několika vlnách – za josefínských reforem, po odsunu německého obyvatelstva a pak v období budování socialismu. Především odsun původních obyvatel je specifický pro Karlovarský kraj, kdy odešli pamětníci v tradici vychování, a noví obyvatelé historii místa neznali a neudržovali ji.

Některá tato místa byla ušetřena, protože se nacházejí v obci nebo ve městě (Vršíček u Rokycan, Klatovy), a ačkoliv byl jejich význam jako místa náboženské víry za socialismu odsunován a byla prezentována pouze jako historické a stavební

památky, přežila tuto dobu bez nevratných škod. Důvodem je především to, že Plzeňský kraj nebyl postižen odsunem a novým osídlením tolik, jako kraj Karlovarský. Specifikem západu Čech byla blízkost hranic a vytyčení hraničního pásma, které bylo pro poutní místa zde často osudné. Zchátrání a rozvrat, které postihly poutní místo Maria Loreto nebo Chlum Svaté Maří, budou napravovat ještě další generace.

Celý tento proces je výrazně znát na osudu Skoků, obce i poutního místa. Pouť byla vždy spojena s působením premonstrátského kláštera v Teplé, když byla v klášteře zřízena kasárna a odešli bratři premonstráti, upadla poutní praxe. Stavba přehradu pak odřízla přístupové cesty k místu, pouť zanikla a místo chátralo. Paradoxně byl rok 1989 nikoliv počátkem obnovy Skoků a navázáním na jejich tradici, ale divoké nájezdy vandalů a zlodějů vedly k urychlení chátrání a téměř k zániku stavby.

Přesto se množství lidí snaží tradici i místo udržovat a obnovit, o čemž pojednává závěrečná podkapitola. Děje se tak díky spolupráci s německými spolky, s vysídlenci a jejich potomky, velkou zásluhu mají občanské spolky a sdružení Svaz Němců v Čechách, region Chebsko, Ackermann-Gemeinde, region Würzburg, občanské sdružení Rytmika ze Šumperka, Pod střechou, zapsaný spolek, které vede pan Jiří Schierl a Páter Piotr Janczak, Karlovarský kraj, okolní i vzdálenější obce, Kanonie premonstrátů Teplá, odevždy spojená se skokovskou poutí a poutním místem, a Plzeňská diecéze a především řada dobrovolníků, kteří pomáhají obnově finančně i svou prací a účastí na díle obnovy.

V současné době probíhají díky práci a úsilí všech těchto přátel Skoků projekty Živé Skoky a Skokovská stezka. Ty vracejí do magické krajiny poutní tradici a obnovují krásné spirituální místo. Projekt Živé Skoky se snaží o obnovu obce a kostela jako poutního místa. Jeho aktivity zahrnují kulturní akce a zajištění zázemí pro pouti konané 1. května a 1. neděli v červenci, slavnostní mše je sloužena v kostele Navštívení Panny Marie. Významnou činností spolku Pod střechou, zapsaný spolek, jsou průvodcovské služby a lektorské aktivity. Spolek také organizuje brigády dobrovolníků, informuje veřejnost o historii poutního místa a o možnostech účasti na obnově. Projekt Skokovská stezka pracuje na obnově mariánské pouti po původní trase z Teplé do Skoků.

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Prameny

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 8. vyd., (1. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-858-10-29-8.

POKORNÝ, Petr a Jan Amos DUS. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I.* Praha: Vyšehrad, 2001. Knihovna rané křesťanské literatury. ISBN 8070214066.

Literatura

ADAM, Adolf. *Liturgický rok: historický vývoj a současná praxe.* Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-269-1.

BRANDL, Benedikt. *Zur Geschichte der Wallfahrtskirche und Pfarrei Maria Stock bei Luditz.* Marienbad: Egerland, 1925.

DOLEŽAL, Daniel. Mariánská úcta a střední Čechy. In: HOLUBOVÁ, Markéta a Markéta SUCHOMELOVÁ, eds. *Salve regina: mariánská úcta ve středních Čechách.* Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2014, ISBN 978-80-87112-88-5, s. 9-12.

FIALA, Jaroslav. K počátkům poutního místa Skoky. In: AUGUSTIN, Milan, ed. *Historický sborník Karlovarska IX.* Karlovy Vary: Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. ISSN: 1240-9401, s. 73-79.

GRÜN, Anselm a Petra REITZ. *Mariánské svátky: ukazatele cesty k životu.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. Malý duchovní život. ISBN 80-7195-035-1.

HANZAL, Josef. Mariánský kult v barokních Čechách. In: FRANCEK, Jindřich, ed. *Rekatolizace v českých zemích: Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993.* Jičín: Městský úřad, 1995, s. 17-28.

HECK, Erich Johannes. *Ave Maria: vznik a vývoj nejznámější mariánské modlitby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-826-7.

HLINOMAZ, Milan. *Klášter premonstrátů Teplá: přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*. Karlovy Vary: Státní okresní archiv Karlovy Vary, 2003. ISBN 80-239-0337-3.

HOLUBOVÁ, Markéta. Mariánská zjevení 19. století v kramářské produkci. In: HOLUBOVÁ, Markéta a kol. *Obrazy ženy v kramářské produkci*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008. ISBN 978-80-87112-09-0, s. 141-147.

KADLEC, Jaroslav. *Přehled českých církevních dějin II*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-003-6.

KAFKA, Luboš. *Dárek z pouti – poutní a pouťové umění*. Praha: Lika klub, 2009. ISBN 978-80-86069-52-4.

KOKTAVÁ, Petra a Zdeňka PITRUNOVÁ. *Kam v ČR: Poutní místa a duchovní památky*. Brno: CPress, 2013. ISBN 978-80-264-0144-5.

MIHOLA, Jiří. Na cestě do nebeského Jeruzaléma. In: MIHOLA, Jiří, ed. *Na cestě do nebeského Jeruzaléma: poutnictví v českých zemích ve středoevropském kontextu*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2010. ISBN 978-80-7028-359-2, s. 7-10.

MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3698-3.

MIKULEC, Jiří. Náboženská bratrstva v procesu pobělohorské rekatolizace. In: FRANCEK, Jindřich, ed. *Rekatolizace v českých zemích: Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*. Jičín: Městský úřad, 1995, s. 39-48.

MIKULEC, Jiří. *31. 7. 1627 - rekatolizace šlechty v Čechách: či je země, toho je i náboženství*. Praha: Havran, 2005. ISBN 80-86515-54-0.

NĚMEC, Jaroslav. *Malý traktát o úctě mariánské*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008. ISBN 978-80-7266-297-5.

PÁNEK, Jaroslav. Nástup rekatolizace ve střední Evropě. In: FRANCEK, Jindřich, ed. *Rekatolizace v českých zemích: Sborník příspěvků z konference v Jičíně konané 10. září 1993*. Jičín: Městský úřad, 1995, s. 3-16.

POCHE, Emanuel, a kol. *Umělecké památky Čech 3. P-Š*. Praha: Academia, 1980.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Maria - mateřská tvář Boha*. Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-949-2.

ROYT, Jan. *České nebe: Soupis nejznámějších mariánských poutních míst v Čechách a na Moravě, českých a moravských zemských patronů*. Havlíčkův Brod: Okresní vlastivědné muzeum, 1991.

ROYT, Jan. *Zahrada mariánská: mariánská úcta ve výtvarném umění od středověku do 20. století*. Sušice: Muzeum Šumavy, 2000.

SOKOL, Jan. *Člověk jako osoba: filosofická antropologie*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2016. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-682-6.

ŠTAJNOCHR, Vítězslav. *Panna Maria divotvůrkyně: nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2000. ISBN 80-86785-10-9.

TRÄGER, Gertrud. *Kreis Luditz: Denkmäler im Egerland*. Eichstätt: Bröner und Daentler, 1993.

URBAN, František. *Mariologické a mariánské inspirace v českém středověku: mariologie Arnošta z Pardubic, Jana z Jenštejna, Jana Husa a Jana Rokycany*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5043-8.

VOKOLEK, Václav. *Neznámé Čechy 7: posvátná místa jihozápadních Čech*. Praha: Mladá fronta, 2015. ISBN 978-80-204-3871-3.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. V., Doba barokní katolicity (1650-1750). Doba osvícenská (1750-1848)*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2008. ISBN 978-80-7266-301-9.

Elektronické zdroje

DOLEŽALOVÁ, Iva. Vznik kultu Marie v kontextu pozdního starověku. *Religio: revue pro religionistiku*. Praha: Digitální knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (1996), roč. 4, č. 2, s. 149-156. ISSN 2336-4475. [online]. [cit. 2018-03-18]. Dostupné z:
https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/124764/2_Religio_4-1996-2_6.pdf?sequence=1

Historie Strašína. *Strašín* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z:
<http://www.strasin.com/private/historie/3.htm>

CHLUMSKÝ, Jan. Svatý Jan Nepomucký. *Světcí k nám hovoří* [online]. [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <http://catholica.cz/?id=2382>

JAN PAVEL II. Redemptoris Mater: encyklika Jana Pavla II. O blahoslavené Panně Marii v životě putující církve z 25. března 1987. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-116-4 [online]. [cit. 2018-03-06]. Dostupné z:
<http://www.kebrle.cz/katdocs/RedemptorisMater.htm>

Kláster a jeho historie. Klášter premonstrátů Teplá [online]. [cit. 2018-03-29]
Dostupné z: www.klastertepla.cz/klaster/historie-klastera.html

KOBES, Tomáš. Panenko Skákavá! Z čeho se skládá obraz. *Arcgis* [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z:
<https://www.arcgis.com/apps/MapJournal/index.html?appid=bb4ac2b84ec04b48acb9d3cbd7c82e25>

Kostel Navštívení Panny Marie – Skoky. Atlas *Česka* [online]. [cit. 2018-04-01]
Dostupné z: <http://www.atlasceska.cz/karlovarsky-kraj/kostel-navstiveni-panny-marie-skoky/>

KUČERA, Zdeněk, ed. *Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století: podle konání poutě během kalendářního roku*. Praha: P3K, 2012. ISBN 978-80-87343-10-4. [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z: http://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/kuhig/wp-content/uploads/2017/06/brozura_katolickapoutnimista.pdf.

Mapa a cesta. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/mapa-a-cesta.html>

Mariánská poutní Skokovská stezka vyznačena. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/aktuality/marianska-poutni-skokovska-stezka-vyznacena.html>

O nás. *Pod střechou – zapsaný spolek* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.podstrecha.estranky.cz/clanky/o-nas.html>

O obci. *Chlum Svaté Maří* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <http://www.chlumsvatemari.cz/o%2Dobci/ds-50/p1=52>NOVÁK, Jiří.

POLÁČEK, Ludvík. Památky města. *Město Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.tepla.cz/infocentrum/podrobna-historie-mesta/pamatky-mesta/>

Poslední pouť do Maria Stock. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/pribehy-ze-skoku.html>

Poutní místo. *Klášter premonstrátů Teplá* [online]. [cit. 2018-03-29] Dostupné z: <http://www.klastertepla.cz/duchovni-sluzba/poutni-misto.html>

Probošství Chlum Svaté Maří. Probošství Chlum Svaté Maří [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <http://mariakulm.eu/cs/proboststvi-chlum-svate-mari>

Rokycany - Vršíček u Rokycan, kaple Navštívení Panny Marie. Církevní turistika [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <https://www.cirkevnuturistika.cz/poutni-mista/poutni-misto-541>

SCHIERL, Jiří. Dějiny poutního místa. *Skoky u Žlutic- Maria Stock* [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-poutniho-mista/>

Skokovská stezka. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/skokovska-stezka/>

Skoky: slavné „české Lurdy“ ztracené v karlovarských lesích. *Cestování* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: https://cestovani.idnes.cz/skoky-slavne-ceske-lurdy-ztracene-v-karlovarskych-lesich-pmt-/tipy-na-vylet.aspx?c=A090824_220940_igcechy_jw

VAŇÁKOVÁ, Klára. *Dějiny poutního kostela Navštívení Panny Marie ve Skokách*. Praha, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce Prof. PhDr. Ing. Jan Royt. [online]. [cit. 2018-04-01]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/14831/>

VYČICHLO, Jaroslav. Starý Hrožňatov - poutní areál Maria Loreto. *Památky a příroda Karlovarska* [online]. [cit. 2018-03-26] Dostupné z: <http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/stary-hroznatov-poutni-areal-maria-loreto>

WEIS, Martin. Role mariánského kultu při rekatolizaci českých zemí. *Teologické texty* 15 (2004), č. 5 [online]. [cit. 2018-03-23] Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-5/Role-marianskeho-kultu-pri-rekatolizaci-ceskych-zemi.html>

Živé Skoky. *Skoky u Žlutic – Maria Stock* [online]. [cit. 2018-04-01] Dostupné z: <http://www.skoky.eu/clanky/zive-skoky/>

7 RESUMÉ

The bachelor thesis is focused on Marian pilgrimage site Skoky u Zlatic, Church of the Visitation of Our Lady in Skoky, history and the current state of the defunct village Skoky. The work also includes a treatise on the Premonstratensian monastery in Teplá, which is connected with the pilgrimage site of Skoky throughout the period of pilgrimage practice. The thesis is divided into three chapters. In the first one is summarized and explained the concept of Marian respect, its origin, development and manifestations. Due to the focus of the work, attention is paid to the aspects of Marian reverence, which are directly related to the purpose of the work - especially the Feast of the Visitation of the Virgin Mary, celebrated annually on May 31, pilgrimage, Marian miraculous pictures and pilgrimage to them. The second chapter comes out of that one and it is focused on the Marian revelation, manifested in the form of pilgrimages and pilgrimages in the Czech lands and especially in the West Bohemian region. The third chapter is devoted to the particular pilgrimage site, the Church of the Visitation of the Virgin Mary in Skoky, the history of the defunct village of Skoky, the history of the Chapel of Our Lady of Auxiliary with a glorious good painting, from which a famous church and a place of pilgrimage arose during the Baroque period. A separate subchapter is dedicated to the church construction and its current sad state. It also includes a subchapter on the Tepla monastery, which has been historically connected with the pilgrimages since the beginning of the chapel and later on in the development of pilgrimages. At present, the cooperation between the Skoky volunteers and the Monastery in Tepla is significant and enriching. The last subchapter is devoted to the present and perhaps to the future of a amazing magical place, the renewal of the pilgrimage tradition and the church building, primarily thanks to civic associations.

8 PŘÍLOHY

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Počet obyvatel obce Skoky 56

Tab. 2: Poutní místa v Čechách a na Moravě 56

SEZNAM PŘÍLOH

Obr. 1: Mapa poutních míst podle velikosti sakrální stavby 57

Obr. 2: Skoky v roce 1952 a 2007, porovnání leteckých snímků 57

Obr. 3: Úvodní strana matriky obce Skoky 58

Obr. 4: Dobrotivý obraz Panny Marie ze Skoků, stav před restaurováním 59

Obr. 5: Poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách 60

Obr. 6: Poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách, pohled od severu 60

Obr. 7: Poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách 61

Obr. 8: Letecký pohled na kostel Navštívení Panny Marie, 2015 62

Obr. 9: Mapa pouti k Panně Marii Skokovské 63

TABULKA

Tab. 1: Počet obyvatel obce Skoky

Rok	Počet obyvatel
1651	52
1869	126
1900	144
1930	158
1945	134
1950	43
1961	16
1969	1

Zdroj: <http://www.skoky.eu/clanky/genius-loci/dejiny-obce-skoky/>

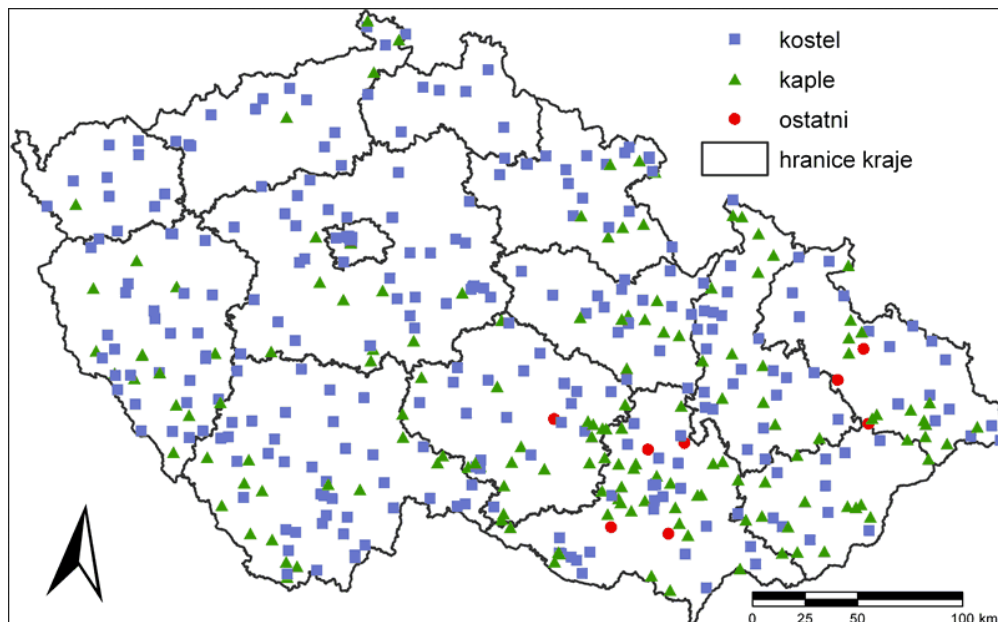
Tab. 2: Poutní místa v Čechách a na Moravě

Kraj	Počet poutních míst
Jihočeský	57
Jihomoravský	61
Vysočina	40
Karlovarský	11
Královehradecký	27
Liberecký	8
Moravskoslezský	37
Olomoucký	37
Pardubický	25
Plzeňský	44
Praha	27
Středočeský	46
Ústecký	19
Zlínský	23

Zdroj: KUČERA, Zdeněk, ed. Katolická poutní místa v Česku na počátku 21. století: podle konání poutě během kalendářního roku. [online]. [cit. 2018-03-24] Dostupné z: http://web.natur.cuni.cz/ksgrrsek/kuhig/wp-content/uploads/2017/06/brozura_katolickapoutnimista.pdf, s. 15-21.

PŘÍLOHY

Obr. 1: Mapa poutních míst podle velikosti sakrální stavby

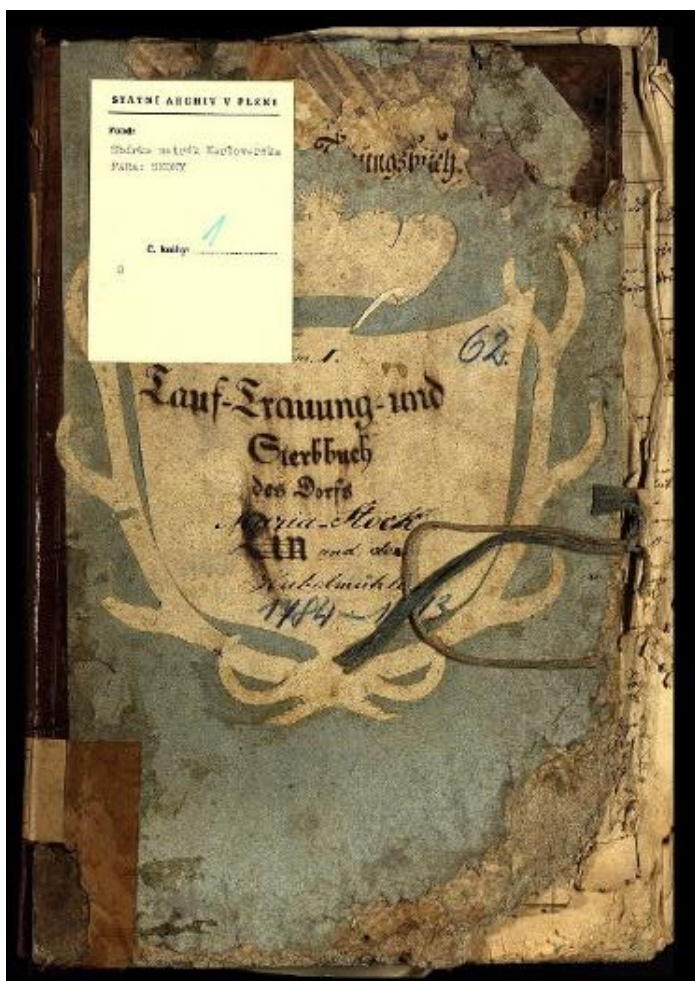
Zdroj: http://www.dvs.cz/images/art/6496693_1.gif

Obr. 2: Skoky v roce 1952 a 2007, porovnání leteckých snímků

Zdroj: <http://www.skoky.eu/img/original/1224/skoky-v-roce-1952-a-2007.jpg>

Obr. 3: Úvodní strana matriky obce Skoky

Zdroj: www.portafontium.eu/iipimage/30068266/skoky-01_0010-x?x=-708&y=223&w=2662&h=992

Obr. 4: Dobrotivý obraz Panny Marie ze Skoků v rámu, stav před restaurováním

Zdroj: (Foto J. Schierl, 2007) http://www.skoky.eu/fotoalbum/fotografie-skoku/-----kostel-navstiveni-panny-marie/milostivy-obraz-panny-marie-pomocne-_skocke_/obrram.jpg.html

Obr. 5: Poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách

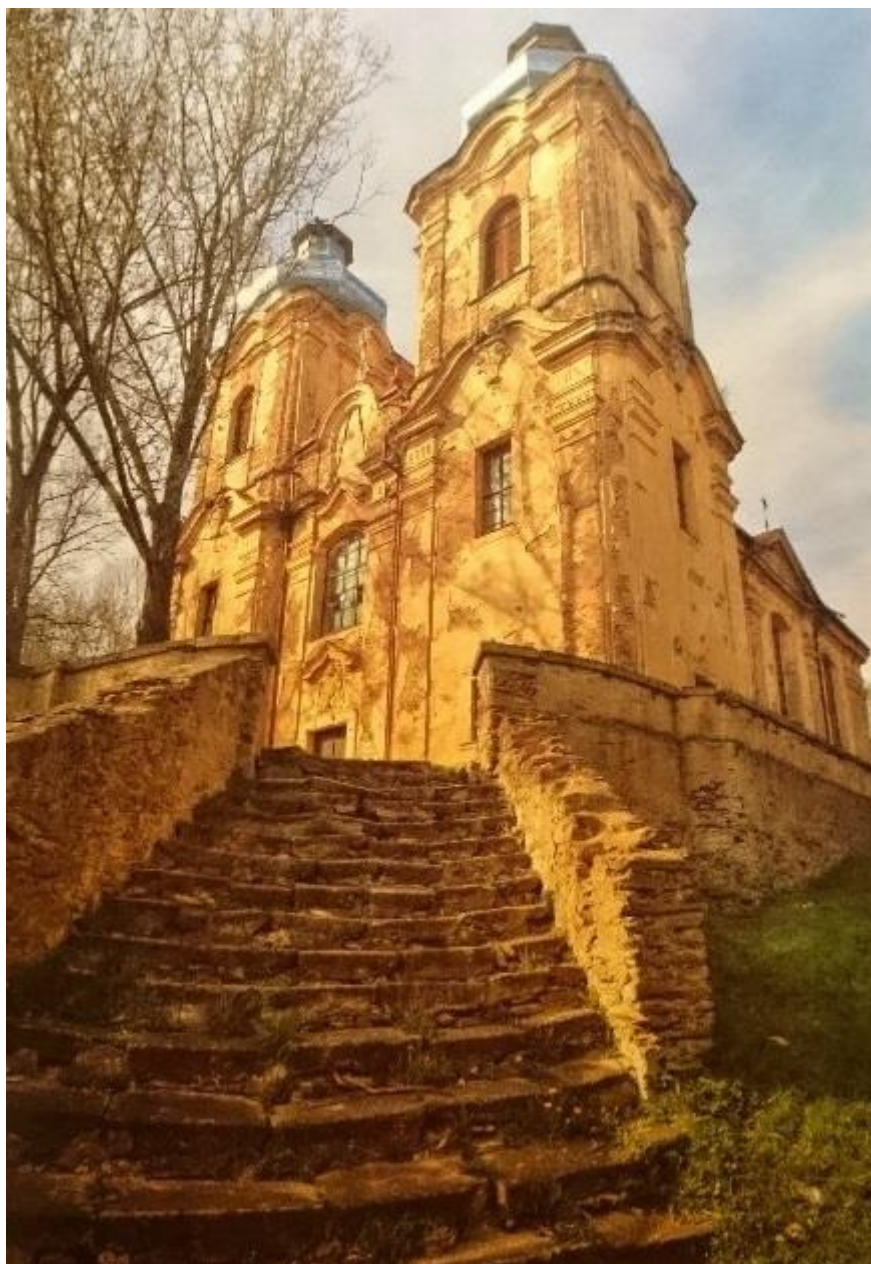
Zdroj: vlastní foto, dne 30. 9. 2017

Obr. 6: Poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách, pohled od severu

Zdroj: vlastní foto, dne 30. 9. 2017

Obr. 7 : Poutní kostel Navštívení Panny Marie ve Skokách

Zdroj: BURACHOVIČ, Stanislav a Jan BORECKÝ. *Magická místa Karlovarského kraje: průvodce vnitřní krajinou západočeských lázní*. Březová: AZUS Březová, 2013.

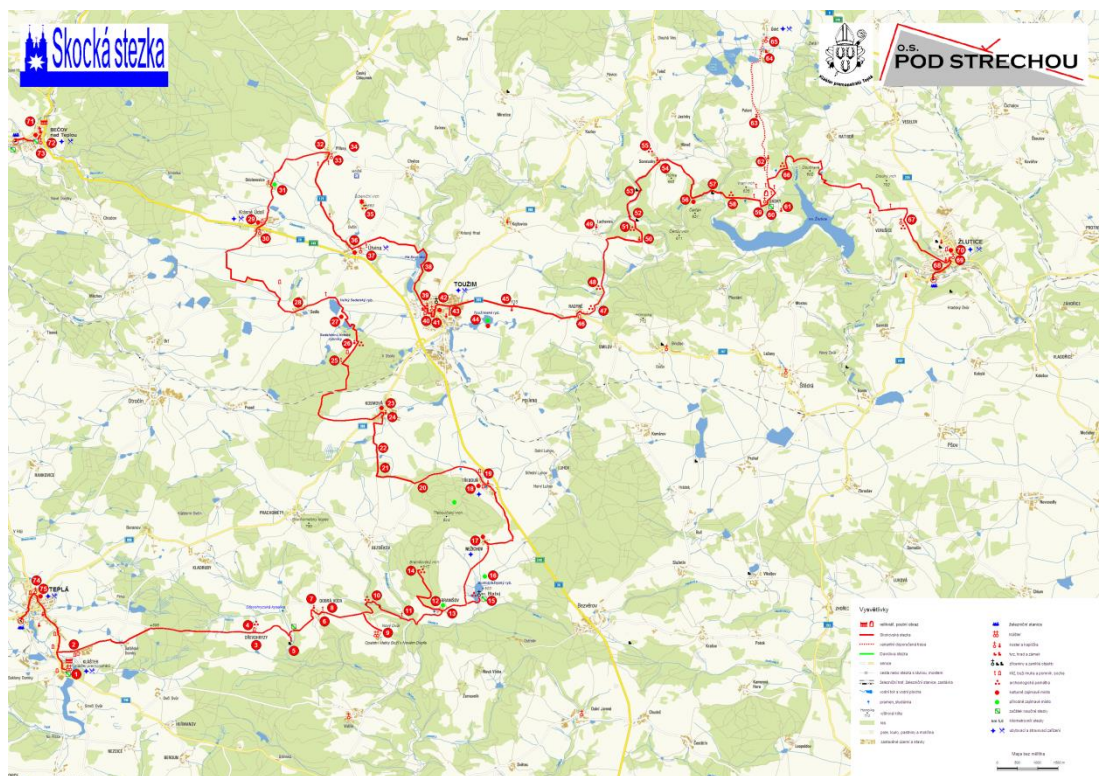
Obr. 8: Letecký pohled na kostel Navštívení Panny Marie, 2015

Zdroj: autor Václav Čepička (25. 1. 2015),

<https://www.flickr.com/photos/kulix/16187088337/in/album-72157648157397684/>

Obr. 9: Mapa pouti k Panně Marii Skokovské

Zdroj: <http://www.skoky.eu/clanky/mapa-a-cesta.html>